

Súdwesthoeke:
dé proeftuin voor het
platteland van
de toekomst

LOS

SÚDWESTHOEKE

2023-2027

Colofon

Uitgave

Lokale Ontwikkelingsstrategie
Súdwesthoeke 2023-2027 is een
uitgave van de LAG Zuidwest-Fryslân

© juni 2023

Analyse
Compass4u

Redactie
Ben Wagenaar, Dave Wendt

Fotografie
Erikjan Koopmans (voorkant)

Vormgeving en opmaak
Terwisscha & Wagenaar | Vormburo, Leeuwarden

Disclaimer

Bij de totstandkoming van deze uitgave is de grootst
mogelijke zorgvuldigheid betracht. Desalniettemin kunnen
de opdrachtgever en -nemer geen verantwoordelijkheid
nemen of aansprakelijk worden gesteld voor mogelijk
foutieve informatie.

Inhoudsopgave

1	Totstandkoming en status Lokale Ontwikkelingsstrategie	1
	1.1 Aanleiding	1
	1.2 Proces van totstandkoming	1
	1.3 Gebiedskenmerken als basis nieuwe strategie	3
2	Het gebied: de Súdwesthoeke	4
	2.1 Begrenzing en samenstelling	4
	2.2 Gebiedsanalyse	4
	2.3 Ontwikkelingsperspectief en aansluiting NSP	9
	2.4 Krachtenveldanalyse	11
3	Strategie	12
	3.1 Doel: een innovatieve proeftuin	12
	3.2 Thema's en actielijnen	13
	3.3 Mate van integraliteit, vernieuwing en aansluiting bij beleidscontext	15
	3.4 Afrekenbare doelstellingen en meetbare resultaten	16
4	Activiteitenplan	18
	4.1 Uitvoering van projecten	18
	4.2 Samenwerking	18
	4.3 Aanjaagactiviteiten & deskundigheidsbevordering	18
	4.4 Communicatie	19
	4.5 Administratie	19
5	Organisatie	20
	5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG	20
	5.2 Profiel en samenstelling LAG	21
	5.3 Organisatie van de uitvoering	21
6	Financiering	22
	6.1 Begroting	22
	6.2 Dekkingsplan	22
	6.3 Toelichting begroting en dekkingsplan	23
7	Reglement	24
	7.1 LAG werkwijze	24
	7.2 Openstelling en plafond	25
	7.3 Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen	26
Bijlage 1	Hand-out	29
Bijlage 2	Brede Welvaart in cijfers	30
Bijlage 3	Netwerk	31
Bijlage 4	Brief College B&W De Fryske Marren	32
Bijlage 5	Brief College B&W gemeente Súdwest-Fryslân	33
Bijlage 5	Brief College B&W gemeente Súdwest-Fryslân	33
Bijlage 6	Beoordelingsformulier	34

“Wy sette ús
mei leafde yn
om te ferbinen,
te ferbetterjen
en te fernijen”

De Súdwesthoeke

De regio dêr 't ús kultuerhistoarysk lânskip him fan har moaiste kant sjen lit. Mei bewenners dy 't lanlik sjoen de heechste brede wolfeart ûnderfine. Mei 140 kearnen dêr 't de mienskipssin heech is en dêr 't troch de belutsen ynwenners in soad inisjativen fan ûnderop ûntwikkele wurde. Dat is ús krêft. Al iuwenlang sykje wy yn ús doarpen sels út hoe 't it better kin.

Mar de Súdwesthoeke is ek de regio mei it grutste tal molkfeehâlderijen fan Nederlân; in sektor dêr 't grutte transysjes plakfine moatte op it mêd fan natuer, klimaat en wetter. De Súdwesthoeke is in regio mei in gemiddeld leger opliedingsnivo en in soad ZZP'ers wat liedt ta minder tafoege wearde en it is in regio mei in grutte ôfstân ta foarsjenings dy 't troch fergrizing en krimp noch fierder ûnder druk komme te stean.

Wy leauwe yn kânsen. Kânsen foar ús regio. Wy witte wêr 't ús krêft leit. Mar we sjogge ek de enoarm grutte útdagingen

dy 't der de kommende jierren fan transysjes binne. Dêrom hawwe we as Lokale Aksjegroep in plan skreaun om in positive bydrage te leverjen oan dizze transysjes. Net allinnich foar ús regio. Mar as foarbyld fan hoe 't it ek kin.

Dit is in oprop oan jo as deputearre steaten om each te hawwen foar de kâns dy 't hjir leit. De kâns om ús as Súdwesthoeke de oanjager wêze te litten foar de hiele provinsje. Wy leauwe yn de kânsen dy 't it wêzen fan in Leader-regio ús biede kin.

Wy sette ús mei leafde yn en binne tige motivearre om mei dit aksjeplan ek wier oan 'e slach te gean en projekten oan te jeien dy 't ús gefoel fan grutskens fersterkje. En de minsken yn ús regio binne it ek!

Jo kinne ús helpe troch de Súdwesthoeke as LEADER-regio de finansjele middels te bieden, sadat wy ús ambysjes as oanjager wiermeitsje kinne.

Meie wy op jo rekkenje?

*Ut namme fan de Lokale Aksjegroep Súdwesthoeke
Christien Lycklama à Nijeholt*

Wat is LEADER?

LEADER is een onderdeel van het GLB, ofwel het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid, dat in vernieuwde vorm in 2023 start. Daarvoor heeft Nederland een Nationaal Strategisch Plan (ofwel NSP) ingediend dat gezamenlijk is opgesteld door het Rijk, de provincies en de Unie van Waterschappen.

LEADER bestaat 30 jaar en is traditioneel ingezet voor brede plattelandsontwikkeling, gericht op behoud en ontwikkeling van de leefbaarheid van het platteland, inclusief sociale cohesie en voorzieningen. In de nieuwe periode zal een groter deel van de

GLB-middelen naar LEADER gaan en zullen LEADER-gebieden zich sterker richten op klimaat, milieu, water en biodiversiteit. Dit omdat deze thema's binnen het NSP een hoge prioriteit hebben. De LEADER-methode zien wij als een kansrijke bottom-up werkwijze voor regionale ontwikkeling. Betrokkenen uit de regio hebben een belangrijke bijdrage aan de inhoud van dit document geleverd. Zij hebben aangegeven hoe met de LEADER-inzet belangrijke opgaven in hun regio kunnen worden volbracht. Samenwerking, leren van elkaar, innovatie en een zoveel als mogelijk integrale aanpak zijn daarbij de begrippen waar onze inwoners voor staan.

1 Totstandkoming en status Lokale Ontwikkelingsstrategie

1.1 Aanleiding

De Súdwesthoeke, oftewel het gebied binnen de grenzen van de gemeenten Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren, is momenteel geen LEADER-regio. De uitdagingen waar het gebied voor staat - zowel op het terrein van biosfeer, economie als maatschappij - nodigen daartoe wel uit. Ook omdat de doelen van het LEADER-programma (zie kader) naadloos aansluiten bij de ambities van - en initiatieven in - het gebied. De uitnodiging om deze LOS op te stellen, is dan ook met beide handen aangegrepen. Waarbij bestaande netwerken in - en de grote innovatiekracht van - het gebied worden ingezet.

Doelen LEADER 2023-2027 – Nationaal Strategisch Plan (NSP)

- Doel D (S04) Klimaatverandering en duurzame energie;
- Doel E (S05) Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen;
- Doel F (S06) Bescherming van de biodiversiteit;
- Doel H (S08) Ontwikkeling in plattelandsgebieden.

In januari werd de Adviescommissie van het Iepen Mienskipsfûns (zeven leden die vanuit verschillende achtergronden het maatschappelijk veld vertegenwoordigen) uitgenodigd om samen de Local Action Group (LAG) te vormen die verantwoordelijk is voor het opstellen van deze Lokale Ontwikkelingsstrategie (LOS). Het enthousiasme was bij alle partijen, waaronder beide gemeenten, direct groot. Een mooie start om het proces van onderop in te kleuren.

Het proces van totstandkoming van deze LOS werd gekenmerkt door de kracht van het gebied als uitgangspunt te nemen. Daarbij werden relevante partijen in de regio betrokken en gehoord. Zij hadden grote invloed op gekozen thema's. Daarnaast gingen we ook letterlijk uit van de kracht van het gebied. Er ligt namelijk al ontzettend veel voor het oprapen:

- De beschikbare netwerken (o.a. Mar en Klif, VVV Waterland);
- Het grote aantal maatschappelijke (gebiedsgerichte) initiatieven (o.a. Nannewiid, Club van Aanjagers van de Tsjûkemar, Stichting Aanjagers Slotermeer, Gouden Land en Puur Greidhoeke);
- Ideeën binnen de agrarische sector, gericht op rendabele integratie van maatschappelijk wenselijke

doelstellingen (o.a. Agricycling en grondinstrument Rijkdom);

- De bijzondere variatie aan landschappen, resulterend in het predicaat Nationaal Landschap.

Het thema (Nationaal) Landschap vormt een goede basis voor het verbinden van burgers aan overheidsopgaven. Een aantal mooie voorbeeldprojecten (o.a. Oudemirdumer Es) laat dat zien. Net zo goed als het 300 personen tellende netwerk van ambassadeurs van het Nationaal Landschap dat tot de verbeelding spreekt. Met deze LOS laten we daarom vooral zien hoe we, wat er voor het oprapen ligt, met LEADER-inzet verder kunnen brengen en inzetten om de noodzakelijke transitie in het landelijk gebied aan te pakken. Samen met de belangrijkste partners in het gebied.

1.2 Proces van totstandkoming

Vanaf januari tot en met mei 2023 is er veel kennis verworven en informatie opgehaald in het gebied. Dit onder meer in de vorm van:

- Analyse van beleidsstukken;
- Houden van gebiedssessies en bijeenkomsten;
- Het voeren van verdiepende gesprekken;
- Het organiseren en doorlopend ontvangen van feedback van de speciaal ingestelde werkgroep.

1. Lezen en luisteren

Om te bepalen aan welke NSP-doelen de Súdwesthoeke kan bijdragen, zijn de belangrijkste regiospecifieke plattelandopgaven en thema's waar LEADER een rol in kan spelen geanalyseerd. Dit aan de hand van een analyse van relevante rapporten en gesprekken in het gebied, rondom bekende uitdagingen en prominente beleidsopgaven. Er is geluisterd naar de verschillende meningen en wensen van alle betrokkenen.

2. Ondervragen en ophalen

In deze fase gingen we het gebied in om ideeën, initiatieven en ambities op te halen. En wel in de vorm van een brede denksessie op (9 maart) in Sneek en een jongerensessie (22 maart) i.s.m. Tienskip in Oppenhuizen. Hierbij pasten

we verschillende werkvormen toe met gebruikmaking van de belangrijkste thema's van de Sustainable Development Goals (SDG's) op het gebied van biosfeer, maatschappij en economie. De sessies werden bijgewoond door zo'n 250 inwoners, van jong tot oud.

Brede denksessie De denksessie van 9 maart, in Lokaal 55 in Sneek, was vrij toegankelijk. De LAG had een breed veld uitgenodigd, waaronder agrariërs, natuurorganisaties, ambassadeurs van het Nationale Landschap en vertegenwoordigers van plaatselijke belangen, het sociaal-maatschappelijk werkveld en (toeristisch-recreatieve) ondernemers. Samen goed voor ruim 100 deelnemers. Een mooie opkomst, maar nog onvoldoende een representatie van het hele gebied. We streven ernaar de komende jaren, met de aanjaagactiviteiten (zie hoofdstuk 4), een meer divers publiek te bereiken.

Ter inspiratie werden er enkele LEADER-waardige projecten gepresenteerd, waaronder een gerealiseerd LEADER-project in Wommels (Oud-Littenseradiel). Een plaats die voorheen tot de LEADER regio Noordwest-Fryslân behoorde. De kennis en ervaring van deze LEADER-experts namen we mee in het opstellen van deze LOS.

Na genoemde presentaties, werden er negen werkgroepen gevormd van tussen de tien en vijftien personen. In twee sessies van 30 minuten ging men aan de hand van een

hand-out (bijlage 1) met elkaar in gesprek over de kansen en mogelijkheden die er in het gebied liggen. Ook wat betreft lopende (innovatieve) projecten. Dit leverde een enorme lijst aan ideeën op die - samen met eerdere analyse - gebruikt is voor het vormgeven van de actielijnen.

De denksessie leverde echter meer dan alleen ideeën op. Dankzij een goede voorbereiding van de avond met verschillende, overheid gerelateerde partijen werd de succesvolle, regionale samenwerking nog eens bekrachtigd. Tijdens de sessie zelf werden de werkgroepen bovendien niet alleen geleid door leden van de LAG, maar ook door medewerkers van Doarpswurk, Wetterskip Fryslân, gemeenten De Fryske Marren en Súdwest-Fryslân, de Agenda IJsselmeerkust 2050 en Streekwurk. Mede daardoor ontdekten men tijdens de sessies raakvlakken en ontstonden er nieuwe samenwerkingen als vrucht van deze aanpak.

Jongerensessie De denksessie in Sneek leverde vooral input op van betrokken inwoners en partners die al langer in de regio actief zijn. Maar ook jongeren zijn belangrijk voor de toekomst van het gebied. Onderzoek laat zien dat er veel (vooral) hoger opgeleide jongeren uit Fryslân wegtrekken, mede vanwege de beperkte (door)groei kansen¹. Tegelijkertijd waarderen veel van deze jongeren het Friese landschap en de sociale verbondenheid. Wat ook reden is om (na verloop van tijd) weer terug te keren.

Om te polsen wat er onder de hoger opgeleide jongeren van de Súdwesthoeke leeft, haakten we op 22 maart aan op een projectdag van Tienskip; een organisatie die de drempel tussen jongeren en democratie wil verlagen. We spraken met 150 HAVO/VWO-leerlingen van CSG Bogerman in Sneek over de problemen die zij in hun directe leefomgeving signaleren. En, vooral ook, over hoe ze die zelf zouden aanpakken.

Middels de werkvorm 'wat zou je doen met een miljoen?' mochten ze aangeven hoe zij hun geld over de vijf - uit de denksessie opgehaalde - concept-themalijnen zouden verdelen. Met als uitkomst:

- Landschap en natuur – €270.000;
- Veerkrachtige dorpen – €240.000;
- Gezonde landbouw – €230.000;
- Duurzaam toerisme – €150.000;
- Streekeigen identiteit – €110.000.

We gingen ook met ze in gesprek over hun beeld bij de thema's. En over wat ze er zelf aan zouden willen/kunnen doen. Opvallend was dat een groot deel van de leerlingen vooral wilde minderen. Minder (zwerf)afval, minder vlieg-

tuigen, minder uitstoot en minder bestrijdingsmiddelen. Ook het versterken van wat er al is, scoorde goed. Denk aan de bestaande voorzieningen in dorpen, zoals supermarkten en buslijnen. Maar ook aan het prachtige (agraris)landschap met relatief veel natuur. Of zoals één van de leerlingen samenvatte: “We moeten de dorpen leuk houden voor iedereen, de boeren meer helpen en daarnaast vooral veel beter voor de natuur zorgen.”

Onder leiding van Tienskip bedachten de leerlingen vervolgens zelf initiatieven om de problemen op te lossen. De opbrengst varieerde van educatieplannen rondom afval en dorpstuinen op boerenland tot studieplekken in dorpshuizen en veilige OV-wachtruimtes. Ze krijgen de kans hun plannen de komende tijd, onder leiding van Tienskip, verder uit te werken. Wat we graag als inspiratie voor vervolgsessies willen gebruiken. De totale opbrengst van de bijeenkomst gebruikten we voor het aanscherpen van de thema's en het vormgeven van de actielijnen (zie hoofdstuk 3).

3. Verdieping en feedback

In de volgende, en laatste, fase van het proces is op de themalijnen verdieping gezocht en zijn daarin keuzes gemaakt. Waar nodig en mogelijk organiseerden we een bredere oploop, onder andere met sessies rondom (Nationaal) landschap en maatschappij (a.d.h.v. Nieuw Sociaal Ankerpunt, zie paragraaf 3.2.3). Ook voerden we voor deze themalijnen gesprekken met vertegenwoordigers van de in deze regio sterk aanwezige gastvrijheidssector.

Naar aanleiding van de denksessie rondom het thema landbouw, gingen we gericht met betrokkenen in gesprek over de mogelijkheden voor het verkorten van de keten van voedsel en de extensivering van de landbouw. Tot slot keken we met Wetterskip Fryslân naar de uitdagingen in de regio met betrekking tot bodem en water. De eerdere input uit een inloopavond in Woudsend, rond het thema Fryslân Klimaat-

bestendig, diende daarbij als belangrijke input².

4. Succesvolle interactie

Bepalend voor de succesvolle aanpak bij het opstellen van de LOS was de interactie met de werkgroep (zie kader) die het complete maatschappelijk veld vertegenwoordigt. Met Streekwurk Zuidwest-Fryslân als penvoerder; een organisatie met een omvangrijk netwerk dat al twintig jaar actief is in de regio.

De werkgroep bleek gedurende het gehele proces een voortreffelijke sparringpartner van de LAG. Met inhoudelijke inbreng, feedback op de eerste analyse van de thematiek en de nodige inbreng m.b.t. de gekozen strategie. Zowel de werkgroep als de LAG omarmen dan ook deze LOS.

Werkgroep

De werkgroep bestond uit Christien Lycklama à Nijeholt, directeur-bestuurder van Hoekstra Transport en lid van de LAG i.o., Rianne Westra-Hettinga, agrarisch ondernemer en lid van de LAG i.o., Wiepke Popkema, directielid gemeente De Fryske Marren, Michel Huisman, strategisch adviseur gemeente Súdwest-Fryslân en Teke Hettinga, regiocoördinator bij Wetterskip Fryslân.

1.3 Gebiedskenmerken als basis nieuwe strategie

Het proces rond deze LOS leverde in het gebied niet alleen al mooie, nieuwe samenwerkingen op, maar wakkerde ook nieuwe energie aan om samen de grote uitdagingen aan te pakken waar we als regio voor staan. In alle gesprekken kwamen de regionale innovatiekracht, de hechte mienskip en het unieke landschap als gebiedskenmerken en rode draad naar voren. In de actielijnen zien we dat terug in zowel de aanpak van de sociaaleconomische als de groenblauw gerelateerde thema's. We bieden daarbij ruimte aan zowel nieuwe als bestaande initiatieven, waarbij we netwerken verder willen brengen.

2 Het gebied: de Súdwesthoeke

2.1 Begrenzing en samenstelling

Deze LOS beslaat het gezamenlijke grondgebied van de gemeenten Súdwest-Fryslân en De Fryske Marren: de Súdwesthoeke genoemd. De regio bestrijkt bijna 1/4 deel van Fryslân. De stedelijke zone van Sneek valt buiten deze LOS, omdat het inwonertal met 34.157 hoger ligt dan de toegestane 30.000 waar LEADER mee rekent.

In 2022 wonen in de Súdwesthoeke (exclusief Sneek) ruim 108.000 inwoners. Het gebied kent in Bolsward, Sneek, Joure en Lemmer vier grotere kernen. Daarnaast telt de regio met 140 kleinere kernen – goed voor ruim de helft van het aantal inwoners – de grootste dichtheid van kleinere kernen in Fryslân. Dit is typerend voor de Súdwesthoeke.

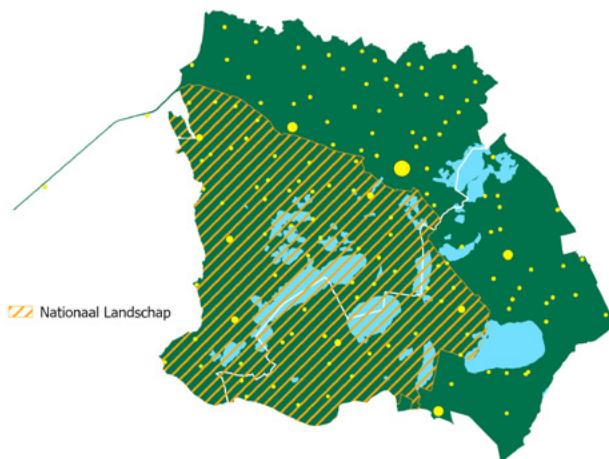
Een groot deel van het gebied behoort tot het Nationaal Landschap Zuidwest Fryslân. Dit Nationaal Landschap strekt zich uit vanaf de Afsluitdijk tot aan Lemmer en beslaat de volledige Friese IJsselmeerkust. Het herbergt kliffen, kleigronden met middeleeuwse terpen en dijkjes, zeven pittoreske Elfstedenstadjes, een weids agrarisch landschap én het charmant glooiende Gaasterland waar bos, weiden en water elkaar afwisselen. Nergens in Nederland vind je zóveel landschappelijke variatie, zó dichtbij elkaar, als in Nationaal Landschap Zuidwest Fryslân³.

2.2 Gebiedsanalyse

Deze paragraaf schetst een actueel beeld van de status van het gebied. Tijdens het in hoofdstuk 1 beschreven proces haalden we hiervoor waardevolle informatie op die - naast andere analyses - in onderstaande SWOT-analyse is verwerkt.

2.2.1 SWOT-analyse

De SWOT-analyse beschrijft de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen van de Súdwesthoeke. De sterkten en zwakten zijn eigenschappen van de regio zelf; een actuele foto van het gebied. Ze zijn gebaseerd op de sessies en gesprekken in de regio en bestaande kennis, zoals uitgebreid in beeld gebracht in de analyse van de Monitor Brede Welvaart van het Centraal Bureau voor de Statistiek (zie bijlage 2) en de Regionale Monitor Brede Welvaart Zuidwest Fryslân van Planbureau Fryslân⁴.

Brede Welvaart en de SDG's (Sustainable Development Goals)

De gemeenten De Fryske Marren en Súdwest-Fryslân werken volgens de principes van de Brede Welvaart en bijbehorende SDG's. In deze LOS gebruiken wij Brede Welvaart daarom als afwegingskader. De SDG's koppelen we vervolgens aan de doelstellingen en gebruiken we samen met de Brede Welvaart als monitoringsinstrument.

Bij Brede Welvaart kijken we niet alleen naar economische groei, maar naar alles wat we waardevol vinden. Denk aan gezondheid, sociale contacten, onderwijs en een groene leefomgeving. In de figuur hiernaast zijn de SDG's schematisch onderverdeeld in biosfeer, maatschappij en economie. Dit weerspiegelt de integraliteit tussen de doelen en toont aan dat biosfeer een belangrijke basis voor onze maatschappij en economie vormt. Mede daarom geven wij in deze LOS het landschap een belangrijke plek.

Onderdeel van de SWOT zijn ook de kansen die voor het oprapen liggen en de bedreigingen die op de regio af komen: van buitenaf, maar ook voortkomend uit de regio zelf. Ook deze kwamen uitgebreid aan de orde tijdens de in hoofdstuk 1 beschreven inventarisaties en gesprekken waar de in de SWOT benoemde thema's op zijn gebaseerd. Tot slot diende de dimensie 'Later', uit de Monitor Brede Welvaart, als belangrijke input⁵ voor de kansen en bedreigingen.

De uitkomsten van de SWOT vormen de basis van deze LOS. Zoals de SWOT laat zien, hebben we voor de gebiedsanalyse de verdeling van de SDG's aangehouden: biosfeer, maatschappij en economie (zie kader).

Sterktes	Zwaktes
<p>Biosfeer</p> <ul style="list-style-type: none"> → Diversiteit van het landschap door variatie in grondsoorten en ontginnings-geschiedenis → Goede georganiseerde, professionele landbouw- en natuurorganisaties <p>Maatschappij</p> <ul style="list-style-type: none"> → Relatieve rust en ruimte bieden goede woon- en leefomstandigheden voor inwoners → Sterke mienskip: sociale binding en hoge tevredenheid <p>Economie</p> <ul style="list-style-type: none"> → Goede productieomstandigheden, infrastructuur → Toeristische regio met internationale bekendheid (Friese merengebied, IJsselmeerkustgebied, Friese Elfsteden) → Stevige maritieme sector en maakindustrie → Sterke lokale samenwerkingen in de vorm van coöperaties, belangenbehartiging → Gunstige ligging t.o.v. de Randstad → Kleinschalige bedrijven bieden veel werkgelegenheid → Organisatievermogen, samenwerking en innovatiekracht 	<p>Biosfeer</p> <ul style="list-style-type: none"> → Achteruitgang biodiversiteit, ecosystemen en landschappen → Slechte kwaliteit oppervlaktewater in warme periodes → Landbouw is onvoldoende ingericht op actuele ontwikkelingen/transities op gebied van natuur, klimaat en water <p>Maatschappij</p> <ul style="list-style-type: none"> → Vermogen om voorzieningen in dorpen structureel open te houden staat onder druk → Dorpscentra zijn minder interessant door leegstand → Relatief laag inkomen <p>Economie</p> <ul style="list-style-type: none"> → Hoge kostprijs als gevolg van stijgende grondprijzen → Mismatch vraag en aanbod arbeidsmarkt en onderwijs → Plattelandseconomie sterk afhankelijk van de landbouw → Regio niet klaar voor jaarrond toerisme (seizoensgebonden voorzieningen)
Kansen	Bedreigingen
<p>Biosfeer</p> <ul style="list-style-type: none"> → Verzilveren titel Nationaal Landschap → Variatie waterhuishouding, hoogteligging en bodemgesteldheid → Krachtige bestaande netwerken (bijv. ambassadeursnetwerk Nationaal Landschap) → Agrarische sector als (betaald) landschapsbeheerder <p>Maatschappij</p> <ul style="list-style-type: none"> → Herbestemmen bestaande gebouwen → Veranderende woonbehoefte → Stimuleren verbinding boer-burger → Thuiswerken meer in zwang, afstand tussen wonen en werken minder belangrijk → Culturele aanbod en historische waarden kunnen worden versterkt <p>Economie</p> <ul style="list-style-type: none"> → Markt voor nieuwe bedrijfsvormen/verdienmodellen (korte ketens, multifunctionele landbouw) → Van lineair naar circulair, hergebruik grondstoffen → Arbeidspotentieel wordt nog niet maximaal benut (hogere productiviteit maar ook mensen met afstand tot arbeidsmarkt) → Veranderende behoefte toeristen vergroot vraag naar voorzieningen (meer lokaal, meer natuur, duurzamer) → Toenemende vraag naar meer duurzame en lokale producten en ambachten 	<p>Biosfeer</p> <ul style="list-style-type: none"> → Klimaatverandering → Ontbreken integraal beleid voor bodem, mest, klimaat, biodiversiteit en landschap → Waterbeheer een grotere uitdaging als gevolg meer droge jaren en meer piekbelasting → Intensivering landbouw → Strengere regelgeving (natuur, klimaat, water) zet agrarische sector onder druk en vormt vaak belemmering voor innovatie <p>Maatschappij</p> <ul style="list-style-type: none"> → Bevolkingskrimp i.c.m. vergrijzing en ontgroening → Verschraling en slechtere bereikbaarheid voorzieningen → Verminderende interesse in structureel vrijwilligerswerk → Gebrek aan instellingen voor hoger onderwijs, waardoor er sprake is van een vertrekoverschot van jongeren. <p>Economie</p> <ul style="list-style-type: none"> → Groeiende mismatch op de arbeidsmarkt (vraag - aanbod)

2.2.2 Biosfeer: ecologisch fundament

De Súdwesthoeke kent een bijzondere variatie aan landschapstypen, die grotendeels zijn bepaald door de bodemgesteldheid en de ontstaansgeschiedenis⁶. Deze grote variatie aan landschapstypen - op een beperkt oppervlak - droeg ertoe bij dat de Súdwesthoeke in 2005 werd uitgeroepen tot Nationaal Landschap. De kernkwaliteiten hiervan werden destijds als volgt benoemd:

- Variatie van zeer open naar besloten;
- Middeleeuwse verkaveling, waterlopen en meren;
- Stuwwallen en terpen.

Het landschap wordt grotendeels beheerd door (de samenwerking van) boeren en natuurorganisaties.

De bodemgesteldheid is voor een belangrijk deel bepalend voor zowel de diversiteit aan landschappen als het gebruik

Oppervlakte (ha)	De Fryske Marren	Súdwest-Fryslân
Land	35.129	45.489
verkeersterrein	863	(2 %) 1.290 (1 %)
bebouwd	1.464	(3 %) 2.314 (3 %)
semi-bebouwd	233	(0 %) 470 (1 %)
recreatie	708	(1 %) 821 (1 %)
agrarisch	29.262	(53 %) 39.338 (47 %)
bos en natuurlijk terrein	2.598	(5 %) 1.256 (1 %)
Water	19.781	38.383
binnen	19.781	(36 %) 37.738 (45 %)
buiten	0	(0 %) 645 (1 %)
Totaal	54.910	83.872

Figuur 1: Grondgebruik in de Súdwesthoeke (CBS Statline, 2015)

daarvan. Zo is het noorden van het gebied onderdeel van het open landschap van de Friese kleiweide waar we overwegend melkveehouderijen aantreffen. Dit landschapstype gaat richting het lage midden geleidelijk over in het veen en het waterrijke – door ontginning gevormde – deel van de Súdwesthoeke. De bodem van Gaasterland bestaat daarentegen voornamelijk uit zand en keileem, hier vinden we behalve de klifrijke kust ook essen, natuurgebieden en bos. Onderstaande tabel laat zien dat veruit het grootste deel van de bodem door agrariërs wordt beheerd (zie figuur 1). Daarnaast bestaat een aanzienlijk deel uit water, grotendeels ten gevolge van ontginningen de afgelopen eeuwen.

Het landelijk gebied bestaat grotendeels uit grasland voor de veehouderij, met (vooral) in Gaasterland hier en daar ook akkerbouw. De door de maatschappij min of meer afgedwongen schaalvergroting in de agrarische sector zorgde er de afgelopen decennia voor dat de natuur- en milieukwaliteit in het landelijk gebied onder druk kwam te staan. Denk aan de afname van de biodiversiteit en landschapswaarde ten gevolge van monocultuur. Maar ook aan de uitstoot en uitspoeling van mineralen waardoor de natuur- en waterkwaliteit te wensen over laten. Samen met de klimaatverandering (verdroging, vernatting en hittestress) en de veenoxidatie maken ze dat het landelijk gebied, en de agrarische sector, komend decennia voor grote uitdagingen staan.

We realiseren ons dat het belangrijk is de balans in ons bodem- en watersysteem en -gebruik te herstellen. Daarbij zijn uiteenlopende vragen aan de orde. Hoe zorgen we ervoor dat natuur en biodiversiteit worden versterkt? Hoe kunnen we duurzaam voedsel produceren en agrariërs een goede boterham laten verdienen? Welke instrumenten en

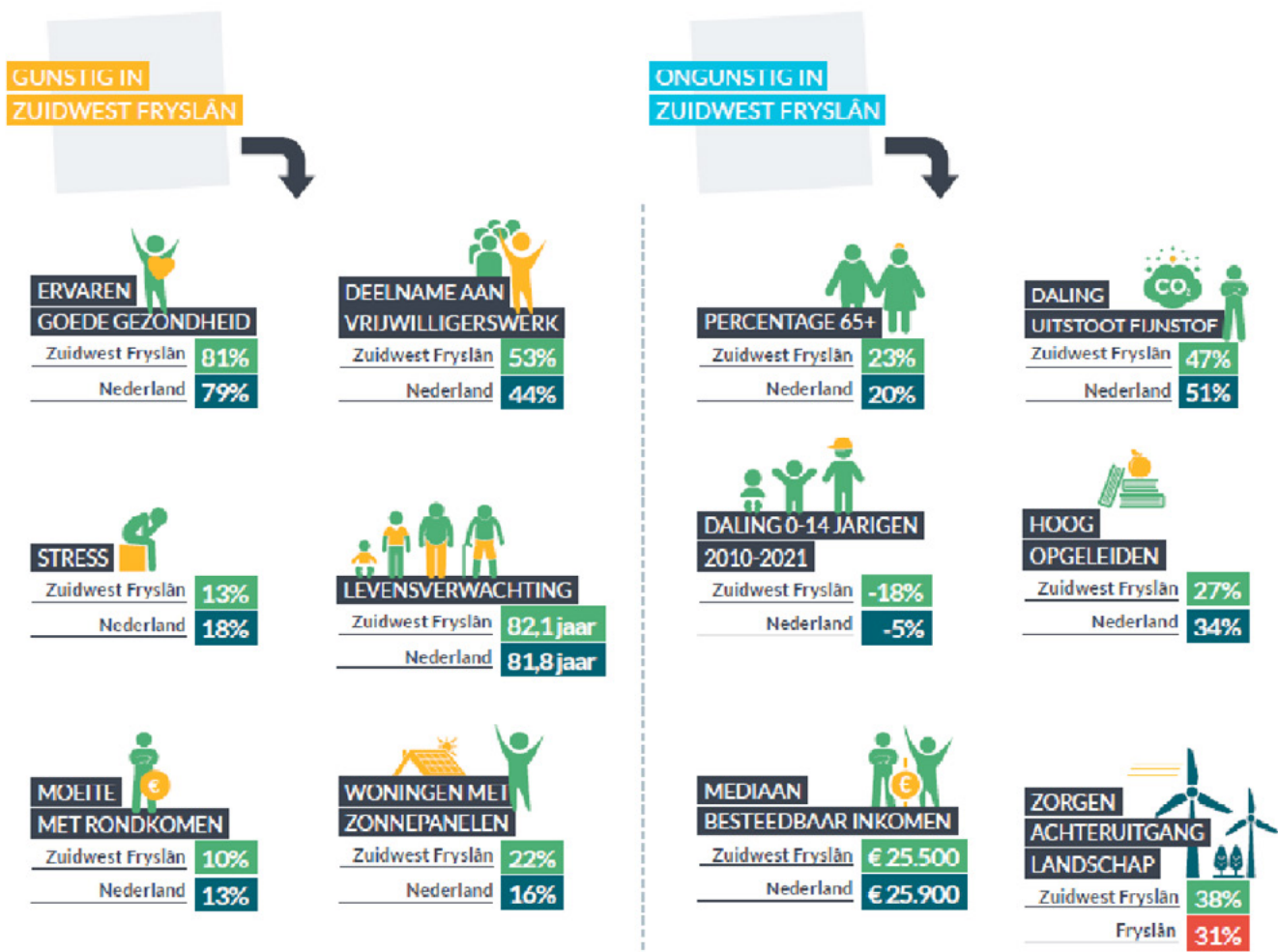
middelen staan ons daartoe ter beschikking en welke rol speelt de overheid hierin?

Met het (concept) Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG) is een eerste aanzet gegeven tot een integrale en gebiedsgerichte aanpak van de verschillende opgaven in het landelijk gebied. Bij elke inrichtingsvraag en oplossingsrichting zullen water en bodem sturend zijn, omdat we steeds vaker en nadrukkelijker zien dat ons water- en bodemsysteem in Fryslân tegen zijn grenzen loopt⁷. De aanpak is gericht op het realiseren van doelstellingen op het terrein van klimaat, natuur, water en duurzame landbouw én de sociaaleconomische vitaliteit van ons landelijk gebied.

Binnen de Súdwesthoeke zien we voldoende mogelijkheden om genoemde problematiek aan te pakken. Zo zijn in de landbouw recent duurzame initiatieven ontplooid die landelijk als voorbeeld dienen, zoals Agricyling (zie hoofdstuk 3.3) en de ontwikkeling van een nieuw grondinstrument waarbij een particuliere investeerder en agrariër - op 50-50 basis - extensivering bedrijfseconomisch rendabel maken. Voor ontwikkeling van dit type projecten - maar bijvoorbeeld ook met initiatieven voor herstel van natuurkwaliteit en biodiversiteit - willen we met LEADER aanvullende mogelijkheden bieden. Daarbij moet ook gedacht worden aan initiatieven op het terrein van agro-toerisme en duurzame energieopwekking in het landelijk gebied. Bij voorkeur projecten vanuit de Mienskip, die we met LEADER verder kunnen brengen.

2.2.3 Maatschappij: sociale bodem

Het unieke landschap en de relatieve rust en ruimte maken de Súdwesthoeke een fijne, gewaardeerde plek

Figuur 2: Stand van zaken Brede Welvaart in Zuidwest-Fryslân (Regioscan, Planbureau Fryslân)

om te wonen. Van oudsher is de bevolking - mede door de aanwezigheid van vele kleine kernen, de verspreid liggende voorzieningen en sterk aanwezige agrarische sector - behoorlijk op elkaar aangewezen. Het leidde tot een hoge mate van sociale binding en uit zich onder meer in de aanwezigheid van vele samenwerkingsverbanden, waaronder coöperaties, verenigingen voor belangenbehartiging maar bijvoorbeeld ook in talrijke dorps-, sport- en cultuurverenigingen⁸.

De inwoners zijn dan ook relatief gelukkig. Inwoners scoren, in vergelijking met de rest van Nederland, hoger als het gaat om welzijn, (ervaren van) gezondheid, waardering van het landschap, levensverwachting, werkgelegenheid, woningvoorraad, vertrouwen in anderen en deelname aan vrijwilligerswerk (zie figuur 2). Daarnaast zorgt de sterke aanwezigheid van - en inzet op - toerisme en cultureel erfgoed voor waardering en regionale trots⁹.

Op andere thema's scoort de uitgestrekte, relatief dunbevolkte regio echter minder goed dan het landelijk gemiddelde. Denk daarbij aan de bereikbaarheid en dan met

name de afstand tot voorzieningen als ziekenhuis, huisarts, supermarkt en basisonderwijs. Maar ook qua inkomens- en opleidingsniveau en opleidingsaanbod scoort de regio minder goed.

Daarnaast loopt het aantal jongeren sterker terug dan gemiddeld in Nederland, terwijl het aantal ouderen juist toeneemt. Vanaf 2040 zal naar verwachting 31% van de bevolking 65+ zijn¹⁰. Deze ontgroening in combinatie met vergrijzing zorgt in de (kleinere) kernen nu al voor een druk op de voorzieningen die steeds beperkter worden. Ook heeft de demografische ontwikkeling gevolgen voor zowel de arbeidsmarkt - waar vraag en aanbod sowieso al niet goed op elkaar aansluiten - als het actieve verenigingsleven en vrijwilligerswerk. Ook zullen de hulpvraag en zorgbehoefte door de vergrijzing en ontgroening op het platteland gestaag toenemen.

Rond deze thema's is sprake van een trend die doorbroken moet worden. Dat kan bijvoorbeeld door initiatiefnemers met innovatieve ideeën in de gelegenheid te stellen te experimenteren met andere vormen van voorzieningen

rondom wonen, werken en zorg. Daarnaast liggen er ook kansen voor het ontwikkelen van nieuwe netwerken en vormen van ondersteuning voor het verenigingsleven en vrijwilligers, juist om de sociale cohesie in stand te houden.

2.2.4 Economie: de humuslaag

Dankzij de ligging kent de regio onder meer een stevig ontwikkelde maritieme sector en uitstekende productieomstandigheden voor bedrijven in onder meer de handel, metaal-, zuivel- en ook watertechnologie-industrie. In deze sectoren liggen er - net als in de agrarische sector - zowel uitdagingen als kansen, bijvoorbeeld als het gaat om het verduurzamen van productie- en logistieke ketens. Maar ook wat betreft een betere aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt. Zeker sinds de vraag naar zowel vakmensen als hoogopgeleid personeel over de hele linie toeneemt.

Belangrijke werkgever is ook de publieke sector, waarbij de zorgsector een groter aandeel van de werkgelegenheid voor haar rekening neemt dan het Nederlands gemiddelde. Iets wat overigens ook geldt voor Fryslân als provincie. Daarentegen 'scoort' de zakelijke dienstverlening beduidend minder dan in de provincie en het land.

Tot de prominent aanwezige en kansrijke sectoren behoort zeker de gastvrijheidssector. Waar die tot voor kort voornamelijk draaide op de internationale aantrekkingskracht van de regio als watersportgebied, plukt men inmiddels de vruchten van het in opmars zijnde natuur- en cultuurtoerisme, waar zowel de regionale overheden als betrokken marketingorganisaties zich sterk(er)op richten. Niet alleen omdat daar markt voor is en er kansen liggen, maar ook om te zorgen voor spreiding van toerisme over de regio en het jaar. De uitstekende ontsluiting van de regio met fiets-, vaar- en wandelwegen kan daarbij volop worden benut. Het netwerk van de gastvrijheidssector is goed georganiseerd:

via VVV Waterland van Friesland werken zo'n 900 regionale bedrijven en organisaties nauw samen.

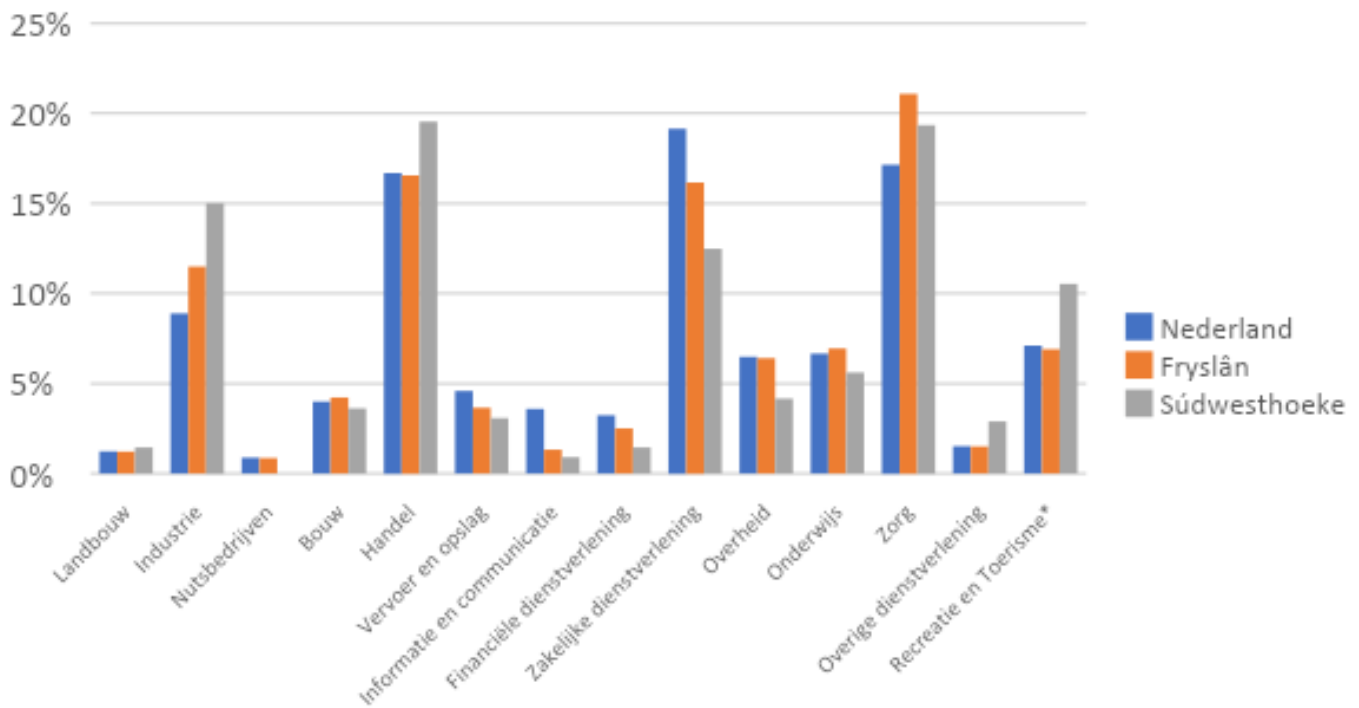
Belangrijk is de bijdrage van de gastvrijheidssector aan de instandhouding van het voorzieningenniveau dat met name in de kleine kernen onder druk staat. Ook vervult hij een rol in de herbestemming van de (vele) met leegstand bedreigde gebouwen, waaronder kerken, industrieel erfgoed en boerenplaatsen. Door meer op spreiding van toerisme door het jaar te richten, ontstaan er meer kansen om voorzieningen in stand te houden.

Watersport en meer

De Súdwesthoeke staat internationaal op de kaart als voorraanstaand watersportgebied en een belangrijk deel van de regionale economie is gebaseerd op watergebonden recreatie. De vele onderling verbonden meren en vaarten bieden daartoe volop gelegenheid. Ook de mogelijkheden om vanuit Lemmer, Stavoren, Workum en Makkum het IJsselmeer te verkennen, zijn van grote betekenis. Deze plaatsen zijn stuk voor stuk in trek bij watersporters en -recreanten en kennen levendige, toeristische centra en vele mogelijkheden voor verblijfsrecreatie. Ook in de jachthavens.

Belangrijk aandachtspunt is wel dat de watersporter van morgen niet langer de zeiler van de afgelopen decennia is. Andere, meer avontuurlijke en jongeren aansprekende, vormen van watersport als kitesurfen, foilen en eropuit trekken met luxe(re) boten raken meer en meer in zwang. Net zo goed als combinaties van watersport, natuur en cultuurtoerisme. Bovendien is ook de vraag aan de wal aan verandering onderhevig, met (meer) korte vakanties verspreid over het jaar en meer behoefte aan beleving en comfort. Stuk voor stuk facetten waar bedrijfs- en sectoroverstijgend op geanticipeerd moet worden - net zo goed als op het verduurzamen van de bedrijfsvoering - om de zeker aanwezige groeikansen te verzilveren.

Figuur 3: Werkgelegenheid in Súdwesthoeke in 2021 (CBS, Statline)

Maar de regionale economie kent ook haar zwakke punten en bedreigingen. Genoemd moet worden dat het arbeidspotentieel in de regio onvoldoende wordt benut, mede doordat de eerdergenoemde aansluiting van vraag en aanbod (qua personeel en opleidingsniveau) op de arbeidsmarkt tekortschiet. Dit leidt onder meer tot een vertrek van jongeren die hun scholing en werk elders zoeken. Met de eerdergenoemde, nadelige maatschappelijke effecten van dien.

Werkgelegenheid

De werkgelegenheid in de Súdwesthoeke bestond eind 2021 uit ruim 55.000 banen. Er werken relatief veel mensen in de industrie, handel en gastvrijheidssector. Figuur 3, laat zien hoe de werkgelegenheid over de verschillende sectoren is verdeeld.

Aandachtspunt is ook de aanwezigheid van relatief veel kleine MKB-bedrijven en ZZP'ers met een relatief laag verdienvermogen en beperkte flexibiliteit en innovatiekracht. Het vergroten van het verdienvermogen en de toegevoegde waarde van dit soort ondernemingen is randvoorwaarde voor een gezonde economie en arbeidsmarkt op langere termijn.

De plattelandseconomie is - ondanks de beperkte bijdrage aan de directe werkgelegenheid - nog steeds sterk afhankelijk van de agrarische sector die voor de nodige indirecte werkgelegenheid en winstgevendheid

van zowel toeleveringsbedrijven als de zuivelindustrie zorgt. Waarbij we ook de betekenis van de sector als grootste landschapsbeheerder niet mogen vergeten. De huidige praktijk van schaalvergroting, intensivering en inzet van groter materiaal voor agrarische activiteiten vormt echter een bedreiging voor zowel de landschaps- en natuurkwaliteit als de waterkwaliteit. Hier ligt de komende jaren dan ook een belangrijke opgave tot instandhouding van een meer duurzame sector, ondersteund met nieuwe verdienmodellen en innovatie. Door LEADER geïnitieerde en ondersteunde initiatieven - van onderop - kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

2.3 Ontwikkelingsperspectief en aansluiting NSP

Hoe nu verder? De gebiedsanalyse biedt aanknopingspunten en perspectieven om, samen met de inwoners en organisaties van de Súdwesthoeke, mee aan de slag te gaan. Uit de brede denksessie kwam naar voren dat er al veel (innovatieve) plannen leven en dat er vooral behoefte is aan ondersteuning om de plannen te realiseren en in de praktijk te testen. Wij willen met deze LOS het fundament (biosfeer) verstevigen, de samenleving (maatschappij) voeden en de humuslaag (de economie) gebruiken om kansen en oplossingen te oogsten voor de opgaven die er liggen.

Doel NSP	Regiospecifieke needs	SDG
Doel D (SO4) Klimaatverandering en duurzame energie	Klimaatmitigatie: lagere broeikasgasemissies en grotere koolstofvastlegging (N.12) Klimaatadaptatie: lagere ecologische, economische schade en waterkwaliteit (N.13) Opwekken duurzame energie en energiebesparing (N.14) Betere luchtkwaliteit: minder emissies van broeikasgassen, geurstoffen en fijnstof (N.17)	
Doel E (SO5) Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen	Betere chemische en biologische waterkwaliteit (N.15) Versterkte natuurlijke weerbaarheid en waterbergend vermogen (landbouw)bodem (N.16)	
Doel F (SO6) Bescherming van de biodiversiteit	Betere chemische en biologische waterkwaliteit (N.15) Betere luchtkwaliteit: minder emissies van broeikasgassen, geurstoffen en fijnstof (N.17) Meer en herstel van biodiversiteit (N.18) Behoud en herstel van (cultuur)landschap (N.19)	
Doel H (SO8) Ontwikkeling in plattelandgebieden	Aantrekkelijker platteland voor wonen en recreëren (N.23) Aantrekkelijker ondernemers- en werkklimaat (N.24)	
Doel J (XCO) Kennisdeling, innovatie en digitalisering van de landbouwsector	Omslag van de Nederlandse landbouw via rendabel ondernemerschap (N.01) Behoud van vitale en veerkrachtige landbouwsector en platteland (N.20) Goed functionerend Agrarisch Kennis- en Innovatiesysteem (N.31)	

Figuur 4: NSP-doelen en needs

Met deze LOS zetten we daarbij in op het realiseren van een innovatieve proeftuin, waarbij volop gebruik wordt gemaakt van de aanwezige kennis, netwerken en talrijke initiatieven in de regio. Om zodoende het platteland van de toekomst te verkennen en vorm te geven.

We signaleren dan ook dat een groot deel van onze wensen, behoeften en de bestaande initiatieven aansluit bij de doelstellingen/speerpunten van LEADER. Voor het overzicht hebben we per doel, de voor ons toepasselijke behoeften (*needs*) vanuit het NSP aangegeven (zie tabel). Met daaraan gelinkt de SDG's die aangeven hoe wij de aansluiting tussen Brede Welvaart, de SDG's en LEADER zien.

Kijkend naar de opgaven (ontwikkelbehoeften) in de Súdwesthoeke, gerelateerd aan de doelen en de needs vanuit het NSP, heeft doel H (ontwikkeling in plattelandgebieden) voor ons de meeste urgentie. Om het platteland voor jong en oud aantrekkelijk en leefbaar te houden, is het belangrijk om daarbij op alle facetten (biosfeer, maatschappij en economie) - zoveel mogelijk in samenhang - in te zetten. Zo biedt een toekomstbestendige agrarische sector, in combinatie met een gezonde bodem

en waterhuishouding, en een sterk (Nationaal) landschap een gezonde basis voor een vitaal platteland om te wonen, ondernemen en recreëren. Dat kan en mag niet los van elkaar worden gezien. Wij zetten met deze LOS dan ook graag in op projecten die aan deze doelen, zoveel mogelijk gecombineerd en in samenhang, bijdragen.

Daarmee zijn ook de overige LEADER-doelen relevant voor de Súdwesthoeke. Zoals in hoofdstuk 2 omschreven kent de regio ook de nodige uitdagingen als het gaat om herstel van biodiversiteit, het beheren van natuurlijke hulpbronnen en het omgaan met klimaatverandering (doelen D, E & F). Rondom deze groenblauwe thematiek liggen er veel kansen om de Súdwesthoeke te ontwikkelen tot een duurzame, aantrekkelijke en agrarisch getinte regio van de toekomst.

Gezien de overlap en samenhang tussen de verschillende doelen, kiezen we er dan ook voor om geen onderscheid in prioritering te maken. Daarnaast sluit de ontwikkelbehoefte om de perfecte bodem voor een innovatieve proeftuin te bieden aan op doel J. Daarmee erkennen we de urgentie van vijf van de NSP-doelen voor de regio en herkennen we specifiek onderstaande needs (zie figuur 4).

2.4 Krachtenveldanalyse

In de Súdwesthoeke zijn verschillende partijen actief op het terrein van de hierboven genoemde, LEADER-gerelateerde thematiek. Voor het opstellen van deze LOS zijn verschillende partijen actief benaderd, vooral rondom leefbaarheid/grote maatschappelijke initiatieven van onderop. Door het openbare karakter van het proces vonden verschillende partijen niet alleen ons, maar ook elkaar. Wat tot interessante samenwerkingen leidde.

De Súdwesthoeke kent een informele en toegankelijke netwerkstructuur. Partijen weten elkaar doorgaans goed te vinden. Desalniettemin signaleerden we tijdens onze rondgang dat de ondersteuning van initiatieven vanuit de gemeenschap voor verbetering vatbaar is. Omdat de lijnen in de regio relatief kort en bekend zijn, is de Súdwesthoeke door de provincie Fryslân benaderd voor een pilot rondom het Mienskiploket. Om daartoe te komen is de afgelopen periode geïnventariseerd welke organisaties waarmee bezig zijn en waar kansen liggen om processen beter te stroomlijnen. Met als doel initiatiefnemers straks vanuit één loket sneller, efficiënter en beter te kunnen bedienen. De invulling van dit loket krijgt de komende tijd verder gestalte. We kijken ernaar uit om ons regionale LEADER-verhaal aan dit loket te koppelen en het regionale netwerk via deze weg verder uit te breiden en te versterken.

Bijlage 3 geeft een overzicht van de partijen die we voor deze LOS consulteerden. Maar ook van de organisaties die actief zijn, of naar onze inschatting actief zullen worden, op de verschillende thema's die centraal staan in komende LEADER-periode. Onderstaand een aantal voor onze regio belangrijke samenwerkingspartners.

→ **Mienskiploket** In 2023 start in de regio Zuidwest-Fryslân een pilot voor een nieuw ondersteuningsnetwerk van mienskipinitiatieven. Dit netwerk wordt samen met de provincie, beide gemeenten, Streekwurk Zuidwest-Fryslân en andere partners, zoals Doarpswurk, Sport Fryslân, Friese Milieufederatie en Keunswurk ontwikkeld. Het doel is om met één loket voor alle organisaties te werken. De opgedane ervaringen worden - samen met die van de pilot op de Waddeneilanden - gebruikt voor de implementatie van de nieuwe ondersteuningsstructuur in de hele provincie Fryslân.

→ **Grote Maatschappelijke Initiatieven** De regio kent een aantal initiatieven van onderop die meerdere thema's omvatten en de lokale gemeenschap overstijgen. Deze

worden opgepakt door een initiatiefgroep die met 'de overheid' afstemt en samenwerkt. Het gaat hierbij veelal om initiatieven met het accent op leefbaarheid en recreatie & toerisme die los van elkaar en/of in samenhang provinciale impact hebben. Een mooi voorbeeld is de realisatie van een kitesurflocatie aan het Tsjûkemar. Soortgelijke initiatiefgroepen zijn actief rondom Sleattemermar, Nanneviid en Gouden Land.

→ **Agrarisch georiënteerde gebiedsprocessen** In het kader van de uitvoering van het Veenweide Programma, de Regio Deal Natuurinclusieve Landbouw en het Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG) wordt samen- gewerkt met een aantal initiatiefgroepen die qua schaalniveau vergelijkbaar zijn met die van de Grote Maatschappelijke Initiatieven. Denk aan groepen van agrariërs, burgers en ondernemers die samen projecten initiëren op het terrein van biodiversiteit, landbouw, natuur en klimaat. Koppelkansen, gerelateerd aan andere thema's, worden daarbij meege- nomen. Naast bestaande collectieven - als Agrarisch collectief Súdwestkust - en initiatiefgroepen rond Puur de Greidhoeke, de Brekkenpolder, Idzegea en de Grote Veenpolder, ontstaan nieuwe, gebiedsgerichte initia- tiefgroepen rond het FPLG.

3 Strategie

De bovenstaande uitkomsten en analyses vormen de basis voor de strategie van deze LOS. Deze strategie vertalen we vervolgens door naar een activiteitenplan.

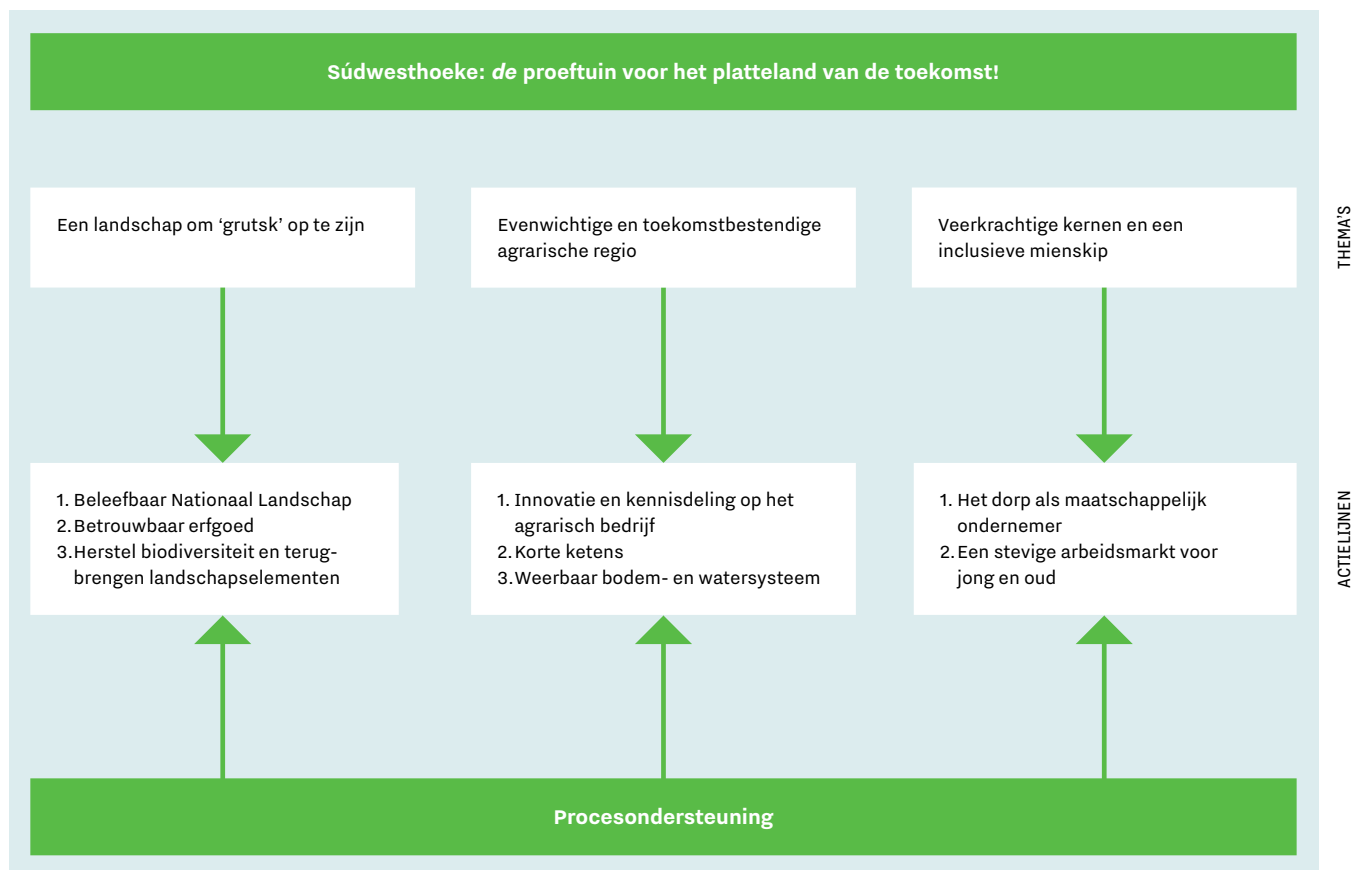
3.1 Doel: een innovatieve proeftuin

De titel van deze LOS is niet zonder reden ‘Súdwesthoeke: de proeftuin voor het platteland van de toekomst’. We weten - en gaven aan - wat er zoal op ons landelijk gebied afkomt. Van de leefbaarheidsproblematiek tot opgaven op het gebied van woningbouw, klimaat, bodem, water, natuur en biodiversiteit. Ze leggen afzonderlijk, en gezamenlijk, veel druk op lokale gemeenschappen, zowel maatschappelijk als economisch.

Desalniettemin zien wij voldoende perspectief en kansen voor onze regio. Daarbij zullen we de aanwezige energie en sterke punten van de Súdwesthoeke zoveel mogelijk benutten en de aanwezige innovatiekracht versterken. De afgelopen jaren

ontstonden er al veel interessante experimenten en samenwerkingsverbanden (zie o.a. blz. 1). Ook laat de SWOT zien dat de regio met onder andere het brede scala aan landschappen, de gunstige ligging en de prominente aanwezigheid van de agrarische sector een sterk fundament heeft om in de praktijk met de LEADER-doelen aan de slag te gaan.

We stellen ons daarvoor open en profileren de regio als de ideale proeftuin voor duurzame experimenten. Om samen met ondernemers en kennisinstellingen de behoeften en mogelijkheden voor verduurzaming te verkennen en uit te werken. Daarbij stimuleren en ondersteunen we vernieuwers met creatieve ideeën. Temeer omdat de uitdagingen te omvangrijk zijn om te verwachten dat overheden ze oplossen. We gaan van onderop, samen met innovatieve inwoners en partijen in de regio, starten met het uitwerken en implementeren van lokaal toepasbare en schaalbare initiatieven.

Figuur 5: Schematische weergave van de thema- en actielijnen van deze LOS.

3.2 Thema's en actielijnen

In onze gesprekken en bijeenkomsten met de verschillende burgers, groepen en vertegenwoordigers uit de Súdwesthoeke verkenden we van onderop waar de kansen liggen die bijdragen aan de doelstellingen van het NSP. Daarbij redeneerden we telkens vanuit de kaders van LEADER. Deze kaders, en de uitkomst van de gebiedsanalyse, zijn in hoofdstuk 2 uitvoerig beschreven. Uit een en ander konden we een aantal duidelijke, steeds terugkerende thema's formuleren:

1. Een landschap om 'grutsk' op te zijn;
2. Een evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio;
3. Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip.

De drie thema's zijn nadrukkelijk integraal en zijn van invloed op alle drie de lagen zoals omschreven in de SDG's. Ze liggen in elkaars verlengde en ondersteunen elkaar, maar pakken vooral doelen thema-overstijgend op. Per thema formuleerden we een aantal actielijnen. De figuur op pagina 12 visualiseert de strategie van deze LOS.

3.2.1 Een landschap om 'grutsk' op te zijn

Het thema 'Een landschap om 'grutsk' op te zijn' gaat over het versterken en behouden van het unieke landschap dat zo kenmerkend is voor de Súdwesthoeke. Projecten die onder dit thema gaan vallen, dragen bij aan een aantrekkelijke regio met meer (bio)diversiteit, passend bij het DNA van het unieke landschap. Binnen dit thema vallen dan ook activiteiten gericht op het beleefbaar maken van het landschap, het herbestemmen van erfgoed, het versterken van de specifieke landschappelijke elementen én de inrichting van het gebied rond de plattelandskernen.

Het beleefbaar maken van het Nationaal Landschap start met het ophalen van verdiepende kennis in het gebied, ook van het verleden, en deze kennis zo breed mogelijk delen en inzetten voor het verhaal en de ontwerpogave van de toekomst. Ook het consumeren van regionale producten en het ontwikkelen van inspirerende verhalen ten behoeve van de recreatief-toeristische sector zijn belangrijke elementen binnen dit thema.

Dit thema is onder te verdelen in onderstaande actielijnen:

- **Beleefbaar Nationaal Landschap** Het ophalen en delen van kennis over het landschap en het ontsluiten van de verhalen en de beleving van het Nationaal Landschap. Met ruimte voor recreatie om het landschap op een kwalitatieve, duurzame en inclusieve manier te beleven. Denk hierbij aan het stimuleren van samenwerking tussen verschillende recreatieve ondernemers, het toegankelijk maken van watersport en -recreatie, het bereikbaar maken van gebieden voor fietsers en wandelaars, spreiding van toerisme in tijd en ruimte.
- **Betrouwbaar erfgoed** Het opwaarderen en toekomstbestendig maken van bestaande gebouwen, al dan niet met nieuwe functies. Mogelijke ingrediënten: open monumenten, beleefbare dorpsgezichten, gecombineerde gebouwfuncties, zichtbaar verleden, kunst in openbare ruimten.
- **Herstel biodiversiteit en terugbrengen landschapselementen** Behouden/terugbrengen van kenmerkende landschapselementen, met als doel de biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap te versterken en herstellen (essen, tuinwallen, gaasten, greppels, vaarten etc.) Hier liggen ook koppelkansen met groenblauwe diensten, zoals het vergroten van het waterbergend vermogen van het landschap, het inrichten van natuurlijke oevers en het creëren van meer natuur en natuurlijke bufferzones.

Dit thema sluit aan op de NSP-doelen: SO8 (ontwikkeling platteland), SO6 (bescherming van biodiversiteit) en in mindere mate ook op SO4 (klimaatverandering en duurzame energie).

Inspiratieproject Oudemirdumer Es

Het Nationaal Landschap blijkt binnen alle sectoren een hoog aibaarheidsgehalte te hebben en biedt daarmee een fundament voor initiatieven die burgers verbindt aan doelen die vanuit klimaat en biodiversiteit urgent zijn. Op dat vlak zijn er al inspirerende voorbeeldprojecten in de Súdwesthoeke in ontwikkeling, waaronder de Oudemirdumer Es.

Voor de Oudemirdumer Es is, onder begeleiding van een landschapsarchitect en samen met een bollenteler en een delegatie van inwoners van het dorp, gekeken naar bouwstenen voor een nieuwe inrichting van het gebied. Met respect voor de huidige bedrijfsvoering van de bollenteler en gelijktijdig winst voor het landschap en de beleving ervan. Voor agrariërs onrendabele overhoeken kunnen mogelijk worden ingericht voor waterberging en met landschapselementen die als buffer dienen voor de nu nog gebruikte bestrijdingsmiddelen.

3.2.2 Een evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio

In de Súdwesthoeke gaan we samen werken aan een agrarische regio die inspeelt op de klimaat-, natuur- en biodiversiteitsopgaven. De projecten die onder dit thema gaan vallen dragen bij aan een duurzame en innovatieve agrarische bedrijfsvoering die volgende generatie agrariërs het noodzakelijke perspectief biedt. Met ruimte voor een gezonde bodem en waterhuishouding. Daarbij zien we voor ons dat boer en burger samen aan de tekentafel zitten.

Binnen dit thema vallen activiteiten gericht op het ontwikkelen van verdienmodellen voor innovatieve natuurinclusieve landbouw, educatie, het organiseren van samenwerkingen tussen boer en burger én een breed scala aan acties ten behoeve van klimaatadaptatie, water- en natuurverbetering. Maar ook het verkorten van keten van voedsel en een gezonde voedselproductie en -consumptie behoren tot dit thema.

Dit thema kent de volgende actielijnen:

- **Innovatie en kennisdeling op het agrarisch bedrijf** Het verbeteren en verduurzamen van bedrijfsprocessen, het onderzoeken van methoden om via natuurlijk processen ziekten en plagen te bestrijden, het ontwikkelen van alternatieve, rendabele verdienmodellen en het ontwikkelen van educatieve programma's op en rondom het boerenbedrijf met als doel de boer-burger verbinding te stimuleren.
- **Korte ketens** Processen om tot productie en promotie van streekproducten te komen. Maar ook realisatie van dorpslandbouw. De keten wordt verkort en producten en reststromen worden efficiënt ingezet en/of gekoppeld aan 'buurtinitiatieven'. Bijvoorbeeld slimme circulaire initiatieven waarbij ophalen en bezorgen van grondstoffen/voedsel gecombineerd wordt.
- **Weerbaar bodem- en watersysteem** Het transformeren van de huidige agrarische bedrijfsvoering naar een model waarbij boeren ook actief betrokken zijn bij het beheer van bodem, water, landschap en natuur. Dit kan worden bereikt door middel van betere benutting van natuurlijke processen, gekoppeld aan andere teelten en extensivering.

In dit thema ligt een relatie met alle vier de NSP-doelen: SO4 (klimaatverandering en duurzame energie), SO5 (efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen), SO6 (bescherming biodiversiteit) en SO8 (ontwikkeling platteland).

Inspiratieproject Agricycling

Vanuit de agrarische sector zijn in de afgelopen periode enkele initiatieven ontstaan die binnen de sector vlot op grotere schaal zijn toegepast (of perspectief bieden breder opgepakt te worden). Ze hebben gemeen dat agrariërs de balans tussen economie en ecologie als uitgangspunt nemen.

Een van deze voorbeeldprojecten uit de Súdwesthoeke is Agricycling. Stichting Agricycling verdeelt de lokaal beschikbare reststromen als bermmaaisel en hekkelspecie op basis van een optimale benutting vanuit het perspectief van de bodem. Dit kan als additionele toevoeging aan, maar ook ter vervanging van bestaande bemesting. Door collectief reststromen aan te trekken, te verwerken en te verdelen op basis van de bodembehoefte, wordt zowel het economisch als het ecologisch optimale resultaat behaald. Met het coöperatief sluiten van kringlopen met lokale groene reststromen voor een vruchtbare bodem beoogt Agricycling bodemverbetering, een beter verdienmodel, ecologische winst en meer bewustzijn voor een schonere en duurzame leefomgeving.

3.2.3 Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip

De toekomstige projecten onder dit thema dragen bij aan een duurzame leefomgeving waarin iedereen meedoet en het dorp zich als een zelfredzame, maatschappelijk ondernemer opstelt. In hoofdstuk 2 beschreven we dat demografische ontwikkelingen onder meer het voorzieningenniveau in kernen, het verenigingsleven en de balans tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt onder druk zetten. Dit thema richt zich dan ook op het aantrekkelijk en leefbaar houden van de kernen, het bevorderen van de werkgelegenheid en het stimuleren van een gezonde leefomgeving waarin iedereen gelijke kansen krijgt.

Dit thema kent de volgende actielijnen:

- **Het dorp als maatschappelijk ondernemer** Projecten die als vliegwiel de sociale inclusie, samenhang en relaties tussen mensen versterken en aanjagen zijn belangrijk. Dit geldt zowel voor het vergroten van de gemeenschapszin binnen dorpen en steden als voor het verbinden van stedelijke en landelijke gebieden. Het ondersteunen van vrijwilligerswerk en initiatieven die leiden tot verbinding tussen mensen onderling en tussen mensen en hun omgeving, is van groot belang. Denk hierbij aan locaties waar diverse activiteiten gecombineerd worden, rondom wonen, zorg, educatie, voorlichting en dagbesteding. Dit draagt bij aan het verminderen van ongelijkheid.
- **Een stevige arbeidsmarkt voor jong en oud** Een uitstekend vestigingsklimaat waarin bedrijven ruimte

hebben voor kwalitatieve groei en waar onder meer onze belangrijkste sectoren (landbouw, gastvrijheidseconomie, zorg en maritiem) optimaal kunnen ondernemen. Projecten die bijdragen aan een betere balans tussen vraag/aanbod van onderwijs en bedrijven zijn belangrijk, maar ook projecten gericht op het behoud van jongeren in de regio en het bevorderen van kansengelijkheid op de arbeidsmarkt.

Dit thema sluit vooral aan bij het doel SO8 (ontwikkeling platteland).

Inspiratieproject Nieuw Sociaal Ankerpunt

Tijdens de brede denksessie op 9 maart gaf de jonge architect Anne Boersma (Molkwerum) van Atelier Proprio aan verschillende thematafels een toelichting op zijn visie om de eigen identiteit van de dorpen (en de regio) te versterken: een dorp, een regio die leefbaar is en volop in haar kracht staat. Een leefomgeving die gefundeerd is op sterke sociale en duurzame pijlers.

De enthousiaste reacties hebben geleid tot een vervolgsessie, waarbij het 'Nieuw Sociaal Ankerpunt' is gepresenteerd.

Commerciële werkplekken voor mensen in loondienst en zzp-ers en een aantal centrale maatschappelijke voorzieningen worden binnen de dorpen op een innovatieve en duurzame manier geclusterd. Dit biedt kansen op een functionele bestemming voor (leegstaand) vastgoed in de kernen en daarmee het behoud van de lokale maatschappelijke voorzieningen. Hierbij wordt de fysieke afstand tussen het wonen en het werken verkleind en de afhankelijkheid van het dorp ten opzichte van de stad vermindert.

Een hub-achtig gebouw faciliteert een sociaal netwerk en ondersteunt de bouw van de lokale gemeenschap en sociale cohesie, waardoor de maatschappelijke voorzieningen binnen de dorpen en regio's kunnen blijven bestaan die nu onder druk staan.

De initiatiefnemers van het Leaderproject 'It Reade Hynder, Wommels' (vorige LEADER-periode, regio NW-Fryslân) hebben naar aanleiding van de bijeenkomst op 9 maart contact gelegd om te kijken in hoeverre elementen van het Nieuw Sociaal Ankerpunt in hun plannen kunnen worden geïntegreerd.

3.2.4 Procesondersteuning

In aanvulling op de thema's en actielijnen staan we nog even stil bij de 'procesondersteuning'. Los van de ondersteuning die er vanuit het LEADER-programma geboden zal worden, heeft de regio aangegeven behoefte te hebben aan ondersteuning bij de start van nieuwe samenwerkingsverbanden en grootschalige gebiedsprocessen die van onderop geïnitieerd worden. De regio heeft goede ervaringen met actieve burgers die in de rol van 'aanjagers' en 'oaljemantsjes' waar nodig hulp kunnen bieden. Dit kan op een breed terrein. Variërend van vragen van burgers die zich geen raad weten

met lastige vragen vanuit de overheid tot het mede opzetten van (grote) projecten die vanuit draagvlak ontstaan, maar meer slagkracht vragen.

3.3 Mate van integraliteit, vernieuwing en aansluiting bij beleidscontext

Met de krachtenveldanalyse in hoofdstuk 2.4 brachten we de meeste partijen waarmee we in gesprek zijn in kaart. Om de doelstellingen uit deze LOS vorm en inhoud te geven, zochten we nadrukkelijk naar partijen die zich in brede zin bezighouden met de ontwikkeling van ons landelijk gebied. Daarom hebben we niet alleen contact met natuur- en landbouworganisaties, maar ook met maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, plaatselijke belangen en ondernemers. We rekenen erop dat het LEADER-programma straks door al deze partijen in het gebied omarmd zal worden en leidt tot initiatieven die zowel binnen als buiten het programma om zo veel mogelijk samen en integraal ingevuld worden. Waarmee bijna automatisch aan de LEADER-doelen invulling wordt gegeven, ook als het programma afgelopen is. LEADER fungeert daarmee wat ons betreft vooral als vliegwiel.

Voor deze LOS en de uitwerking daarvan richting de toekomst, keken we naar verschillende, lopende regionale en provinciale programma's waarbij - ook qua doelen - aansluiting kan worden gezocht. We noemen:

- Vanuit het Rijk en de provincie wordt met hoge urgentie gewerkt aan thema's als klimaatadaptatie, landbouwtransitie en versterking van natuur en biodiversiteit. In het Frysk Programma Landelijk Gebied (FPLG) worden deze nationale opgaven gebiedsgericht vertaald naar een Friese context en doelstellingen. Denk daarbij aan doelstellingen rond klimaat (als CO2/methaan reductie), natuur (als stikstof) en water (KRW). Binnen de gebiedsopgaven worden ook koppelingen gezocht met opgaven zoals we die kennen voor het Natuurnetwerk Nederland, het Veenweide Programma, de Bossenstrategie, het provinciale programma Landschap en de Blauwe Omgevingsvisie.
- Naast de opgaven in de biosfeer kijken wij ook naar meer sociaal-maatschappelijke en economische vraagstukken binnen het gebied (brede welvaart op gebiedsniveau). Dit raakt bijvoorbeeld de Regio Deal-aanvraag die voor de Súdwesthoeke in ontwikkeling is. Tijdens het LEADER-proces trokken we samen op met de werkgroep rondom de Regio Deal.
- Daarnaast is er nauwe samenwerking met het

Iepen Mienskipfûns (IMF), dat financiering biedt voor kleinere initiatieven die aansluiten bij de thema's van LEADER. Het IMF wordt ook beheerd door Streekwurk, waarbij de betrokkenheid van de personen uit de LAG ervoor zorgt dat beide instrumenten elkaar optimaal versterken.

- Tot slot sluiten we met de LEADER-werkwijze aan op het Mienskiploket (zie paragraaf 2.4).

3.4 Afrekenbare doelstellingen en meetbare resultaten

In de tabel op de pagina hiernaast zijn de afrekenbare doelstellingen en meetbare resultaten weergegeven.

3.5 Aansluiting op NSP-resultaatindicatoren

LEADER geeft aanvullend een aantal specifieke resultaatindicatoren mee die inzicht geven in de mate waarin LEADER doorwerkt richting de plattelandsbevolking. Deze indicatoren zijn nog in ontwikkeling en worden later geconcretiseerd. Deze resultaatindicatoren zijn:

- Aandeel van de plattelandsbevolking dat valt onder een plaatselijke ontwikkelingsstrategie (R.38) – 109.000 personen;
- Aandeel van de plattelandsbevolking dat betere toegang tot diensten en infrastructuur door GLB-steun geniet (R.41) – 7.000 personen;
- Aantal personen dat onder ondersteunde projecten voor sociale inclusie valt (R.42) – 500 personen.

Thema	Doel (outcome)	Resultaat (output)
LOS-breed	Versterken van de economie, ontwikkeling van het platteland, duurzaam landschap en duurzame landbouw.	Minimaal 20 initiatieven, onderverdeeld over de diverse thema's, waaronder minimaal 3 bovenregionale initiatieven.
Een landschap om 'grutsk' op te zijn (SO5, SO6, SO8)	Het versterken en behouden van het unieke landschap dat de Súdwesthoeke kenmerkt, om het biodiversiteitsverlies tegen te gaan, en zowel klimaatbestendig als toegankelijk te worden.	Minimaal 10 initiatieven, waaronder:
Beleefbaar Nationaal Landschap	Het ontsluiten van de verhalen en de beleving van het Nationaal Landschap.	
Betrouwbaar erfgoed	Het opwaarderen en toekomstbestendig maken van bestaande gebouwen, al dan niet in nieuwe functies.	
Herstel biodiversiteit en terugbrengen landschapselementen	Versterken van biodiversiteit en behoud (Nationaal) landschap.	
Een evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio (SO4, SO5, SO6 en SO8, CXO)	Een duurzame en innovatieve landbouwsector 2.0, met bodemverbetering en verbinding tussen boer en burger.	Minimaal 6 initiatieven, waaronder:
Kennisdeling en innovaties op het agrarisch bedrijf	Innovatie in de landbouwsector op gang helpen en nieuwe processen/verdienmodellen ontwikkelen. Daarnaast ook kennisdeling en een betere verbinding tussen boer-burger.	
Korte ketens	De keten wordt verkort en producten en reststromen worden efficiënt ingezet en/of gekoppeld aan 'buurtinitiatieven'	
Weerbaar bodem- en watersysteem	Het transformeren van het huidige agrarische verdienmodel naar een model waarbij boeren actief betrokken zijn bij het beheer van bodem, water, landschap en natuur.	
Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip (SO8)	Een duurzame leefomgeving waarin iedereen meedoet en het dorp zich als een zelfredzame maatschappelijke ondernemer opstelt.	Minimaal 4 initiatieven, waaronder:
Het dorp als maatschappelijk ondernemer	Verbinding tussen inwoners van verschillende kernen, maar ook nieuwe vormen van voorzieningen voor de hele mienskip.	
Een stevige arbeidsmarkt voor de hele regio	Een uitstekend vestigingsklimaat voor bedrijven en inwoners.	

Figuur 6: Outcome en output per thema

4 Activiteitenplan

4.1 Uitvoering van projecten

Zoals blijkt uit voorgaande hoofdstukken, hebben we als LAG - samen met een breed maatschappelijk veld - de thema's en prioriteiten van deze LOS vastgesteld. De meetbare doelstellingen en verwachte resultaten staan in paragraaf 3.4. Binnen het programma worden projecten gerealiseerd die 'van onderop komen'. De LAG stuurt niet, maar agendeert, stimuleert en faciliteert. We initiëren zelf geen projecten, maar enthousiasmeren en faciliteren mogelijke aanvragers met communicatie en PR, persoonlijke inzet van de LAG-leden en het organiseren van bijeenkomsten die initiatiefnemers met elkaar in contact brengen.

In dit hoofdstuk gaan we verder in op de wijze waarop wij invulling aan het LEADER-programma willen geven, waarvan het opstellen van de LOS de eerste stap is. Ook kijken we naar de manier waarop we samenwerking, aanjaagactiviteiten en deskundigheidsbevordering willen vormgeven.

4.2 Samenwerking

Binnen de Súdwesthoeke werken verschillende programma's en partijen al actief samen (zie o.a. 2.4 en 3.3). Ook lopen er verschillende Europese trajecten¹¹ en streven we met het eerder genoemde Mienskipslot na een nieuwe, efficiëntere manier in het ondersteunen van initiatieven en het onderhouden van het bijbehorende netwerk.

Ook kijken we ernaar uit om de samenwerking met andere LEADER-gebieden op te zoeken, om actief kennis en kunde uit te kunnen wisselen. LEADER-experts uit Oud-Littense radiaal lieten ons al ervaren hoe waardevol deze uitwisseling kan zijn. Er liggen al contacten en verbindingen met de andere Friese LEADER-gebieden, waaronder Noordwest- en Zuidoost-Friesland.

Ook werken we intensief samen met het Iepen Mienskipsfûns (IMF). Dit subsidieprogramma sluit qua karakter en thema's aan op de LEADER-werkwijze, maar is vooral bedoeld voor kleinere initiatieven. Doordat het IMF ook door Streekwurk wordt verzorgd, en de leden van de LAG ook de adviescommissie voor het IMF vormen, zijn de lijnen kort en versterken beide instrumenten elkaar optimaal.

4.3 Aanjaagactiviteiten & deskundigheidsbevordering

- Jaarlijks organiseert de LAG een 'denksessie', met een soortgelijke opzet zoals op 9 maart jl. Dit is een presentatie van nieuwe trends en ontwikkelingen die als inspiratie dienen voor nieuwe initiatieven. Op deze manier worden netwerken opgebouwd en onderhouden en is er ruimte om wensen, behoeften en ideeën samen en een stap verder te brengen. Partijen kunnen actief door de LAG worden benaderd om aanwezig te zijn. Deze sessies organiseren we in nauwe samenwerking met de partijen die verbonden zijn met het Mienskipslot. Tijdens deze sessies kunnen ook resultaten worden gedeeld over bijvoorbeeld uitgevoerde projecten. Ook zullen bij elke sessie 1 of meerdere themalijnen centraal staan, om kennis uit te wisselen en elkaar te inspireren bij het ontwikkelen van plannen.
- Waar mogelijk sluiten we weer aan bij Tienskip, om zo contact te houden met jongeren en wat hen drijft m.b.t. de thema's uit deze LOS.
- De LAG stimuleert het organiseren van workshops voor maatschappelijke organisaties, ondernemers en inwoners over onderwerpen die zorgen voor betere projecten en een goede samenwerking. Dat kan bijvoorbeeld gaan over het schrijven van projectvoorstellen, crowdfunding, lobbyen en PR. Ook hierin zoeken we samenwerking met partijen achter het Mienskipslot.
- De LAG kijkt, samen met andere regio's, naar mogelijkheden tot het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten voor initiatiefnemers die een bijdrage vanuit het LEADER-programma ontvangen. Bijvoorbeeld over hoe ze het project subsidie-technisch gezien het beste kunnen uitvoeren. En over vragen als: hoe verantwoord je de gemaakte kosten, hoe communiceer je over de projectresultaten, aan welke regels moet je je houden?
- We willen de kennis benutten die elders is opgedaan met uitgevoerde initiatieven. Bijvoorbeeld door samen met bestaande netwerken expertmeetings of communities of practice te organiseren over onderwerpen die regelmatig dezelfde expertise vragen.

→ Twee tot drie keer per jaar komen de LAG en partijen achter het Mienskipsloket bijeen om ontwikkelingen en projecten te bespreken. Daarnaast wonen LAG-leden en partners bijeenkomsten bij om het programma te promoten, te lobbyen, draagvlak te verwerven en kennis te bevorderen en uit te wisselen.

4.4 Communicatie

Met de LOS willen we de veerkracht van de regio vergroten. Daar kunnen veel organisaties aan bijdragen. We willen via verschillende kanalen met hen - en deelnemers - communiceren, waaronder sociale media, lokale en regionale radio- en televisiezenders (Omroep Súdwest, Radio Spannenburg, Omrop Fryslân) én de Leeuwarder Courant, het Friesch Dagblad en de huis-aan-huisbladen. Ook maken we gebruik van onze digitale nieuwsbrief.

Na vaststelling van de LOS stellen we een communicatieplan op om de LEADER-aanpak te communiceren en promoten.

Tijdens de uitvoering van de LOS communiceren we ook de behaalde resultaten, de samenwerkingen en speelt de kennisoverdracht een belangrijke rol. Bij het opzetten en uitvoeren van het communicatieplan maken we gebruik van onder andere de huidige Streekwurk-site en bestaande netwerken, zoals het Ambassadeursnetwerk Nationaal Landschap.

4.5 Administratie

De LAG wordt bij de uitvoering van de LOS ondersteund door Streekwurk Zuidwest-Fryslân (penvoerder). Om de uitvoering in de regio te ondersteunen, heeft de provincie Fryslân een projectbureau in Sneek opgezet. Dit bureau fungeert als het LEADER-loket voor initiatiefnemers en andere geïnteresseerden en voert de reguliere beheerwerkzaamheden uit die nodig zijn voor een goed functionerende LAG.

5 Organisatie

5.1 Positie, taken en bevoegdheden LAG

De sociale cohesie in de Súdwesthoeke is een belangrijke motor voor de leefbaarheid van het gebied. Die kracht ‘van onderop’ willen we graag benutten voor het realiseren van geformuleerde doelen en actielijnen in deze LOS. Daar waar bestaande netwerken ‘van onderop’ al doelen nastreven van deze strategie, neemt de LAG vooral een faciliterende positie in. Denk hierbij aan inbreng van deskundigheid, procesondersteuning en financiële steun. Op onderdelen waar ‘van onderop’ niet of onvoldoende activiteiten worden ontplooid, of daar waar de regio aangeeft initiatief te willen tonen, kan de LAG bij aanvang tijdelijk als initiator en stimulator optreden. In die gevallen heeft de LAG meer een aanjagende functie.

Taken LAG

In het ‘Instellingsbesluit LAG 2022’¹² zijn de taken van de LAG als volgt gedefinieerd:

1. Het zorgdragen voor een transparante uitvoering van de LOS, onder andere door verslaglegging van de LAG-vergaderingen en het openbaar maken van verslagen;
2. Het toetsen en selecteren van ingediende projectplannen op basis van de selectiecriteria zoals genoemd in de LOS;
3. Het door Gedeputeerde Staten laten vaststellen van de finale beoordeling van projectplannen die ter subsidiëring zijn ingediend;
4. Het bepalen van de richting en de koers van de LOS en het doen van voorstellen aan Gedeputeerde Staten voor aanpassingen van de strategie;
5. Het, middels een actieve rol, verbinden van netwerken, stimuleren en begeleiden van plaatselijke bewoners, ondernemers en organisaties tot ontwikkeling van projecten die bijdragen aan de realisatie van de LOS;
6. Het initiëren van en participeren in projecten;
7. Het zorgdragen voor de monitoring en evaluatie van de uitvoering van de LOS;
8. Het zorg dragen voor de benodigde voorlichting, publiciteit en verdere communicatie over de LOS en de behaalde resultaten.

Daarnaast is de LAG verplicht om elk jaar een jaarverslag

omtrent de uitvoering van de LOS en haar werkzaamheden op te stellen en dit te zenden aan de Gedeputeerde Staten.

Bevoegdheden en rechtsvorm

De LAG krijgt in grote mate bevoegdheid over de door hen uit te voeren activiteiten. Bij de selectie en advisering van subsidieaanvragen voor de diverse LEADER-projecten en processen besluit de LAG over de inzet van cofinanciering van de provinciale middelen en de EU-middelen. Hiermee is de LAG geen adviescommissie van de provincie Fryslân meer, over de exacte nieuwe vorm wordt voor start van de nieuwe LEADER-periode besloten.

Voor inzet van zowel de provinciale als de Europese middelen, wordt het voorstel van de LAG voorgelegd aan het college van Gedeputeerde Staten van Fryslân. Gedeputeerde Staten fungeren hierbij als publiekrechtelijke rechtspersoon die de openstellingsbesluiten vaststelt. Het advies van het college van Gedeputeerde Staten wordt voor verdere afhandeling doorgezonden naar Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Rol van betaalorgaan

Als een project op basis van selectie van de LAG is goedgekeurd en vervolgens namens GS is beschikt, wordt er zowel inhoudelijk als financieel met de verplichte voortgangsverslagen verslag gedaan van de voortgang van het project. Bij elk project worden vooraf meetbare doelen en effecten benoemd, die bij de afronding van een project worden gecontroleerd. Bij afrekening van het project vindt er een wettelijke administratieve toets op alle projecten plaats door SNN/RVO. Bovendien worden de resultaten van een aantal projecten steekproefsgewijs ‘in het veld’ gecontroleerd.

Selectie projecten

De selectie van projecten die in aanmerking komen voor LEADER-subsidie wordt gemaakt op basis van selectiecriteria die aansluiten bij de algemene doelstellingen (ontwikkelperspectief) en de meer concrete actielijnen zoals geformuleerd in deze LOS. De details hiervan staan in

het reglement hoofdstuk 7.2 'Procedure- en selectiecriteria voor steunaanvragen'. Om redenen van efficiëntie wordt zo veel mogelijk aangesloten op de tendersystematiek voor uitvoering van het provinciale Iepen Mienskipsfûns.

5.2 Profiel en samenstelling LAG

De LAG streeft ernaar om een evenwichtige vertegenwoordiging te zijn van lokale publieke en private sociaal-economische belangengroepen. Hierbij vullen de LAG-leden elkaar ook aan qua kennis en expertise over de verschillende onderwerpen die centraal staan in de LOS: landschap, landbouw en sociaaleconomische ontwikkeling van plattelandsgebieden. Formalisatie van deze ambitie is vastgelegd in het Instellingsbesluit LAG 2022. Het instellingsbesluit legt naast de taken en samenstelling ook de activiteiten en samenwerking vast.

De huidige LAG is hetzelfde als de adviescommissie van het IMF. De leden zijn niet alleen geworven op basis van expertise, maar ook op basis van netwerk en kennis van de regio. Alle leden zijn bovendien op vrijwillige basis actief voor stichtingen en/of verenigingen in hun omgeving. Waar

Streekwurk zorgt voor procesondersteuning, schuiven er vanuit de beide gemeenten consequent twee adviseurs (dorpencoördinatoren) aan die vanuit hun ambtelijke kennis en expertise de LAG-leden kunnen voorzien van advies en ondersteuning bij de beoordeling van projecten.

5.3 Organisatie van de uitvoering

Voor de uitvoering van LEADER, en ter ondersteuning van de LAG, wordt aangesloten op de uitvoering van het 'Iepen Mienskipsfûns'. Het projectbureau Streekwurk Zuidwest-Fryslân, gehuisvest in het Streekhuis te Sneek en onderdeel van de provincie, speelt hierin een belangrijke rol. Streekwurk zal voor de uitvoering van de LOS onder meer ondersteuning bieden bij de algemene werkzaamheden, zoals: uitvoering van de LOS, secretariaatsvoering van de LAG (administratief en financieel beheer, contacten met RVO en Provincie) en monitoring van de uitvoering van processen en projecten. In hoofdstuk 7 (het reglement) zijn de overige taken verder uitgewerkt, zoals het beheer van het werkbudget, de betalingen van steunaanvragen, het besluitvormingsproces, het subsidieplafond, de maatregelen voor beheer, de monitoring en de evaluatie.

Naam	Thema	Netwerk en competenties	Vanuit
Friso Douwstra)	Onafhankelijk voorzitter	Gedeputeerde voor het gebied Zuidwest-Fryslân	Provincie Fryslân
Wijbrand-Jan Attema	Dorpen en bouw	Projectmanager weg- en waterbouw noordelijke provincies, organisator goede doelen festivals, ondernemerscoach/begeleider, integraal denker en doener	Hemelum, Súdwest-Fryslân
Johan Boesjes	Sport, recreatie en toerisme	Zaakwaarnemer Epke Zonderland en ondernemer in De Fryske Marren	Lemmer, De Fryske Marren
Pier Damstra	Ondernemers en onderwijs	Adviseur MKB Rabobank Sneek-Zuidwest Friesland	Sneek, Súdwest-Fryslân
Christien Lycklama à Nijeholt	Bedrijven en cultuur	Directeur Hoekstra Transport, RvT Cultuur Kwartier Sneek, bestuurslid Súdwest Werkt, Voorzitter buitenring Ondernemend Sneek, Adviesraad Afûk Fryslân, DB Transport en Logistiek Nederland, Hoofdbestuur MKB Nederland, AC doarpshûs MFC It Joo Oudega	Oudega, Súdwest-Fryslân
Melis van der Meer	Leefbaarheid, openbare ruimte en sport	Adviseur Sport Fryslân, actief in het verenigingsleven (o.a. Top '63)	Oppenhuizen, Súdwest-Fryslân
Rianne Westra	Landbouw en financiën	Registeraccountant, agrarisch ondernemer en boerin	Oudemirdum, De Fryske Marren
Rudolf Valkema	Verenigingen en transport	Truckverkoper, beroepschauffeur, organisator Herema Park Live	Joure, De Fryske Marren
Vacature	Nationaal Landschap, biodiversiteit		
Vacature	Sociale cohesie en inclusie		

Figuur 7: Samenstelling LAG

6 Financiering

6.1 Begroting

Voor de uitvoering van de LOS zijn, op basis van ambities en wensen vanuit het gebied, de volgende kosten begroot (conform het activiteitenplan, uitgaande van drie LEADER-gebieden voor 2023-2027 in Fryslân):

Activiteit	Totale kosten
Uitvoering van projecten (zie tabel hieronder)	€6.000.000
Interregionale samenwerking	€200.000
Organisatiekosten	€600.000
Totaal	€6.800.000

Kijkend naar de verschillende doelen en actielijnen wordt ingezet op de volgende onderverdeling in kosten:

Doelstelling/Themalijn	Projectkosten	Proceskosten
Een landschap om 'grutsk' op te zijn (40%)	€2.200.000	€160.000
Een evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio (30%)	€1.700.000	€120.000
Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip (30%)	€1.700.000	€120.000
Totaal	€5.600.000	€400.000

6.2 Dekkingsplan

In onderstaande tabel is de beoogde financiering weergegeven:

Activiteit	EU	Provincie	Gemeenten	Privaat	Totaal
1. Uitvoering van projecten	€1.500.000	€1.100.000	€400.000	€3.000.000	€6.000.000
3. Interregionale samenwerking	€100.000	€100.000	€0	€0	€200.000
4. Organisatiekosten	€300.000	€300.000	€0	€0	€600.000
Totaal	€1.900.000	€1.500.000	€400.000	€3.000.000	€6.800.000

Om bijdragen zoals vermeld in de tabel op de vorige pagina te realiseren, zullen voorwaarden worden gehanteerd bij de selectie van samenwerkingsprojecten en uitvoeringsprojecten. Deze staan vermeld in het reglement (hoofdstuk 7). Als hier niet aan wordt voldaan, zullen steunaanvragen niet worden goedgekeurd. Hiermee voorkomen we dat er op programmaniveau niet kan worden voldaan aan de EU-voorwaarden voor cofinanciering.

6.3 Toelichting begroting en dekkingsplan

De Súdwesthoeke vraagt een nationale bijdrage aan van ten hoogste € 3.362.715,00. Bij het opstellen van de financieringstabel hanteerden we per activiteit onderstaande uitgangspunten:

Activiteit 1: Uitvoering van LEADER-projecten

Bij dit onderdeel gaat het om de kosten voor de uitvoering van processen en projecten. Deze ramen we op totaal € 6.000.000. Daarbij gaan we uit van een minimale bijdrage van de private partijen van 50% en een EU-bijdrage van 25%. De lokale overheden nemen het resterende bedrag van € 1.500.000 voor hun rekening.

Activiteit 2: Samenwerkingsactiviteiten

Voor de samenwerkingsactiviteiten met andere LEADER- en EU-gebieden is totaal € 200.000 beschikbaar. De samen-

werkingskosten zijn tot 100% subsidiabel en projectkosten tot 50%. Voor de bekostiging van projecten is rekening gehouden met een bijdrage van gemeenten en private partijen van elk 5%. Voorkeur is de projecten te financieren vanuit activiteit 1.

Activiteit 3: Organisatiekosten

Voor de organisatiekosten (o.a. voor faciliteren van de LAG, uitvoeren van de LOS, communicatie/PR en administratie) houden we rekening met een bedrag van totaal € 600.000. De provincie draagt € 300.000 (50%) bij aan deze activiteit. De overige kosten, inclusief de mogelijk te verrekenen kosten van de werkzaamheden van de RVO, worden geschat op € 300.000. Dit bedrag wordt gedekt door de EU.

Cofinanciering is gedekt

Naast de private partijen dragen de lokale overheden, provincie Fryslân en de twee gemeenten in de Súdwesthoeke, bij aan de uitvoeringskosten van deze LOS (zie bijlage 4 en 5). Gemeenten dragen daarnaast waar mogelijk op projectbasis bij aan de uitvoering van projecten. Ook het Wetterskip Fryslân heeft vanwege hun belang bij de nieuwe thema's aangegeven op projectbasis te willen bijdragen aan de cofinanciering van projecten.

7 Reglement

In dit hoofdstuk worden de werkwijze van de LAG en een aantal subsidie technische aspecten verder toegelicht. Voor de uitvoering van deze LOS zal een openstellingsbesluit gepubliceerd worden, die samen met de LOS leidend is voor de in te dienen projecten. Dit gebeurt nadat de LOS door GS vastgesteld is.

7.1 LAG werkwijze

Transparantie

In het uitvoeren van haar taken handelt de LAG transparant. Over de inhoud van de LOS en de daarop gebaseerde jaarverslagen maar ook over de selectie, advisering en de besluitvorming over financiële steunvragen, wordt 'open' gecommuniceerd naar de regio. Bij het opstellen van het communicatieplan wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht met de communicatie-uitingen van de gemeenten, provincie en bestaande netwerken. Bij het nog op te stellen communicatieplan wordt ruim aandacht besteed aan de inzet van websites, voorlichtingsavonden, persberichten, nieuwsbrieven en natuurlijk de loketfunctie van Streekwurk.

De LAG bepaalt zelf de agenda

De LAG vergadert tenminste zesmaal per jaar. Tweemaal vooral gericht op de advisering over projecten, voorafgegaan door een projectenpitch door potentiële aanvragers (ook 2x), gekoppeld aan de tender en tenminste tweemaal vanuit haar rol om de kracht 'fan ûnderen-op' daar waar nodig, aan te jagen.

De LAG krijgt zelf zoveel mogelijk regie over de inhoud van de agenda. De eerste opzet van de agenda wordt voorbereid in overleg tussen de voorzitter van de LAG en de LEADER-secretaris. Daarnaast worden de LAG leden in de gelegenheid gesteld zelf agendapunten aan te dragen. Indien nodig kan na verzending van de vergaderdocumenten nog een agendapunt toegevoegd worden, in goed overleg met de voorzitter en secretaris.

Jaarverslag

Elk jaar wordt een financieel en inhoudelijk jaarverslag opgesteld. In dat verslag wordt aandacht besteed aan de

verrichte werkzaamheden van de LAG in het voorbije jaar en wordt een doorkijk gegeven naar de werkzaamheden van de LAG in het komende jaar. Het jaarverslag is ook het moment voor een beschouwing over de doelen en de voorgenomen actielijnen van de LOS. Mochten de doelen van de LOS in het betreffende jaar onvoldoende zijn gehaald of mocht de praktijk weerbarstiger zijn dan eerder gedacht, dan kan de LAG in haar jaarverslag een tussentijdse bijsturing van haar inzet voorstellen en operationaliseren. De verslagen kunnen ter kennisname worden voorgelegd aan de diverse participerende partijen (betrokken overheden, stichtingen, private partijen, belangenorganisaties). Grote wijzigingen zoals herverdeling van de financiële middelen over de diverse acties worden na besluitvorming in de LAG vastgesteld door het college van Gedeputeerde Staten.

Besluitvorming en belangenverstrengeling

Besluitvorming vindt plaats binnen de vergadering van de LAG waarbij vanzelfsprekend alleen de LAG-leden stemrecht hebben. Indien een vergadering niet leidt tot een eensluidende meningsvorming, dan kan er een stemming plaatsvinden. In dat geval wordt door de LAG een besluit genomen op grond van meerderheid van stemmen.

In geval een LAG-lid rechtstreekse belangen heeft bij de besluitvorming over een steunaanvraag dan dient het betreffende LAG-lid zich te onthouden van de besluitvorming (meningsvorming en stemming).

Ondersteuning van de LAG

De LAG wordt ondersteund door de afdeling Streekwurk van de provincie Fryslân. Het projectbureau speelt een belangrijke rol bij de dagelijkse voortgang van de door de LAG geïnitieerde werkzaamheden. Te denken valt aan de volgende zaken:

Algemene werkzaamheden

- Assisteren bij het opstellen en zo nodig actualiseren van de strategie;
- Initiëren en/of identificeren van projecten;
- Verbinden van projecten en initiatiefnemers;
- Leggen van contacten met samenwerkingspartners;

- Begeleiden van initiatiefnemers van projectidee naar project aanvraag;
- Administratie en het financieel beheer.

Ondersteunende werkzaamheden voor de LAG

- Contactadres van de LAG;
- Adviseren bij openstellingen en bepaling hoogte plafond*;
- In behandeling nemen/registreren steunaanvragen;
- Verzenden van de vergaderstukken naar de LAG-leden;
- Verslagleggen van LAG vergaderingen en verslagen openbaar maken;
- Doorgeleiden van de steunaanvragen naar het betaalorgaan en de provincie;
- Opstellen van jaarlijkse rapportages waarin de LAG aangeeft welke nieuwe aandachtsvelden gestimuleerd dienen te worden.

Monitoring

- Volgen van projecten in uitvoering;
- Monitoren van de resultaten (output en outcome);
- Monitoren van de gewenste LOS-doelen.

Communicatie

- Communicatie (voorlichting, resultaten delen);
- Netwerkvorming.

7.2 Openstelling en plafond

Openstelling

Het openstellen en vaststellen van het subsidieplafond vindt plaats onder verantwoordelijkheid van de LAG (zie ook 7.3).

Gedurende een groot deel van het jaar is de LEADER-regeling opengesteld voor subsidieaanvragen. Omdat de LAG minimaal tweemaal per jaar bijeen komt voor de beoordeling van ingediende subsidieaanvragen, is het indienen van aanvragen gebonden aan twee specifieke indieningsperiodes. Per jaar is een subsidieplafond vastgesteld in de begroting. Door jaarlijks een budget beschikbaar te stellen, is de kans groot dat er overtekening van de beschikbare middelen plaats zal vinden en dat alleen de beste projecten voor steun in aanmerking kunnen komen. Bij openstelling van het hele budget is de kans groot dat projecten van mindere kwaliteit steun krijgen maar dat ook het budget al vroegtijdig in de uitvoeringsperiode uitgeput kan raken. Om de initia-

tiefnemers gedurende de gehele periode de kans te bieden financiële steun te vragen voor een projectinitiatief, is er voor een systeem gekozen van twee indieningsperiodes per jaar.

Hoogte steun

De EU hanteert voor de inzet van LEADER-subsidies een aantal basisspelregels. In deze LOS wordt bij een subsidieverzoek voor projecten verwacht dat 50% van de te maken kosten ingebracht worden door de initiatiefnemer. Om de niet draagkrachtige initiatiefnemers tegemoet te komen kan die inbreng zowel bestaan uit euro's als uit gekapitaliseerde vrijwilligersinzet (€22,- per uur) of bijdragen van andere fondsen. Bijdragen van andere overheden zijn ook toegestaan, mits passend bij de wetgeving rondom staatssteunlimieten. De gemaakte kosten van vrijwilligers of eigen arbeid worden gezien als eigen bijdrage. Voor de steun aan activiteiten t.b.v. uitvoering van de LOS (paragraaf 8 van de regeling) geldt een gezamenlijke bijdrage van EU en regionale overheden van maximaal 100%.

LEADER-projecten

De LAG hanteert aanvullend op de EU-criteria de volgende uitgangspunten:

- De minimale bijdrage voor projectsteun bedraagt € 50.000,-. Met de door de EU voorgeschreven steunpercentages dient het project dan minimaal het eerder genoemde bedrag van €100.000,- aan subsidiabele kosten te bevatten.
N.B.: De LAG probeert met deze minimale steungrens grote versnippering van de beschikbare middelen te voorkomen en evenwicht te houden in de omvang van de steun en de administratieve last.
- De maximale bijdrage voor projectsteun bedraagt € 124.999,- (= totale EU- en overheidscofinanciering). Met de door EU voorgeschreven steunpercentages dient het project minimaal € 249.998,- subsidiabele kosten te bevatten.
N.B.: De LAG stelt een maximaal steunbedrag in om met het relatief geringe totale budget zoveel mogelijk initiatiefnemers van steun te kunnen voorzien.

Kleine projecten via het Iepen Mienskipsfûns: procedure zo eenvoudig mogelijk

De LAG hecht grote waarde aan haar faciliterende rol in de bottom-up processen en projecten. Het wil op maat bottom-up-netwerken en nieuwe proces-projecten ondersteunen.

Een belangrijke randvoorwaarde daarbij is om die steun voor de diverse partijen zo transparant, eenvoudig en effectief mogelijk te organiseren. Vooral voor de processen en projecten met een relatief geringe steunvraag.

Voor projecten met een steunvraag tot € 50.000,- is de IMF-regeling van toepassing met een relatief eenvoudige procedure (zie toelichting onder 7.3).

7.3 Selectiecriteria en selectieprocedure steunaanvragen

Samenwerking LAG, GS en SNN

In de nieuwe LEADER-periode krijgt de LAG meer verantwoordelijkheden dan voorheen. Dat betekent dat de verhouding tussen de LAG en Gedeputeerde Staten (GS) op een andere manier vorm krijgt.

Openstellingsbesluiten

De LAG levert de tekst van de subsidie-openstelling aan. GS neemt de subsidie-openstelling één op één over en formaliseert deze middels een openstellingsbesluit. GS van de Provincie Fryslân is door de minister aangewezen om de subsidie-openstellingen te publiceren.

Besluiten/beschikkingen per dossier en conformiteitstoets

De LAG is verantwoordelijk voor de inhoudelijke beoordeling of aanvragen binnen de LOS passen en de vaststelling van de subsidiehoogte. De LAG levert hiervoor een gemotiveerde onderbouwing. Zodra duidelijk is welke aanvragen subsidieverlening kunnen krijgen stuurt de LAG deze naar SNN voor de conformiteitstoets. Vervolgens gaat het totale pakket naar GS voor de formalisering van de subsidieverlening. GS nemen het inhoudelijke oordeel, de vaststelling van de subsidiehoogte en de conformiteitstoets één op één over.

Bezwaar en beroep

GS is verantwoordelijk voor de bezwaar- en beroepsprocedures. Bij een bezwaarprocedure zal GS de LAG vragen het inhoudelijke verweer te voeren. GS voert, in overeenstemming met de Algemene wet bestuursrecht, een volledige heroverweging uit van het primaire besluit. Daarbij worden het inhoudelijke verweer van de LAG, de betreffende subsidieregeling, de LOS en het bezwaar van bezwaarmaker meegenomen.

Bij een beroepsprocedure zal GS de LAG vragen om het inhoudelijke verweer aan te dragen. GS zal namens de LAG de procedure voeren bij de rechter. Hiervoor heeft GS mandaat verleend aan SNN

Procedure steunaanvragen

Voor het aanvragen van financiering kunnen initiatiefnemers contact opnemen met de LEADER-coördinator. Deze persoon beoordeelt of een aanvraag passend is binnen de LOS en begeleidt initiatiefnemers zo goed mogelijk richting een succesvolle aanvraag. Om redenen van efficiëntie wordt zoveel als mogelijk aangesloten op de tendersystematiek voor uitvoering van het provinciale Iepen Mienskipsfûns. Beide fondsen worden begeleid vanuit de regionale Streekwerk-kantoren. Zodra er een vraag binnenkomt wordt gekeken onder welke regeling het project het beste zou passen. Voor steunaanvragen tot €50.000 is het IMF de enige mogelijkheid, alles tot €125.000 kan via LEADER een aanvraag doen, mits de aanvraag inhoudelijk passend is bij de LOS. Samengevat volgt de LEADER-steunaanvraag de volgende procedure:

Projectaanvragen van €50.000 tot €125.000

Selectiecriteria

Alle steunvragen dienen te voldoen aan de vereisten van de verordening (EU) VO – 2021/1060 art. 33 lid 3 sub d en de prioriteiten voor LEADER zoals deze zijn gedefinieerd in deze LOS.

Steunaanvragen (vanuit de LEADER activiteiten 2, 3 en 4) voor proceskosten of uitvoeringsprojecten passend in de actielijnen van deze LOS worden door de LAG geselecteerd en beoordeeld. In elk geval de volgende selectiecriteria worden zwaar meegewogen:

- het initiatief draagt voldoende bij aan de doelen en actielijnen van de LOS;
- het initiatief heeft:

1. een aantoonbaar draagvlak, hoog 'bottom-up gehalte';
 2. een innovatief vernieuwend karakter;
 3. een samenwerkend karakter en is het gericht op het versterken en/of ontwikkelen van bestaand of nieuw netwerk;
 4. een gebiedsgerichte aanpak;
- c. het initiatief heeft aantoonbaar (economisch/ maatschappelijk) perspectief, zodat na het beëindigen van de financiële steun, het initiatief 'op eigen benen kan staan' (er wordt grote waarde gehecht aan een gedegen onderbouwing van het onderliggende 'verdienmodel');
- d. het initiatief is voldoende efficiënt/doelmatig.

Ook de volgende criteria spelen een rol bij de selectie en beoordeling:

- e. de bereidwilligheid van de initiatiefnemers om hun kennis te delen met andere partijen in het gebied (overdraagbaarheid);
- f. de mate waarin het initiatief toepasbaar is in verschillende sectoren;
- g. de mate waarin het initiatief een voorbeeldfunctie heeft voor andere gebieden of groepen
- h. de mate waarin het initiatief qua werkwijze overdraagbaar is;
- i. de mate waarin de effecten van het initiatief voor de regio in verhouding staan tot de aangevraagde bijdrage;
- j. de mate waarin het initiatief bijdraagt aan een zuiniger grondstoffen-gebruik en emissievermindering van milieubelastende stoffen;
- k. de omvang van de effecten van het initiatief (lokaal of regionaal).

Weging selectiecriteria

Op grond van de in de vorige LEADER-periode opgedane ervaring in de regio's Noordwest en Noordoost staan criteria a t/m k nog steeds centraal. In de loop van de periode is het nog mogelijk om wijzigingen aan te brengen in de criteria, op basis van nieuw opgedane ervaring(en).

Subsidiabele kosten

Subsidie kan worden verstrekt voor het uitvoeren van projecten die passen binnen een door Gedeputeerde Staten goedgekeurde LOS en zijn geselecteerd door de LAG. Na het vaststellen van de LOS volgt een openstellingsbesluit, waarin de regeling nader wordt toegelicht. Indien gewenst kan de LAG in de komende jaren bepaalde kosten alsnog

uitsluiten, indien zij dat nodig achten. In dat geval wordt er een nieuw openstellingsbesluit gepubliceerd.

Bevoorschotting

Bij de verlening van de subsidie kan 50% van het verleende subsidiebedrag worden uitgekeerd als voorschot. Bij de verlening worden vervolgens, in overleg met de aanvrager, meetbare doelen en effecten (mijlpalen) vastgelegd. Bij elke mijlpaal kan er een deelbetaling aangevraagd worden.

Subsidie-instrumentarium

Uitgangspunt bij de uitvoering is dat de verantwoording van de kosten zo eenvoudig mogelijk ingestoken wordt. Dit betekent dat de LAG ervoor kiest om gebruik te maken van RUS 2 en de Vereenvoudigde Kosten Opties (VKO) voor arbeidskosten, zoals genoemd onder artikel 1.9b van de verordening (EU) VO – 2021/1060 art. 33 lid 3 sub d.

Monitoring

Op meerdere niveaus monitoren

In de steunaanvraag dienen de initiatiefnemers het doel en de te behalen projectresultaten aan te geven. Die informatie is noodzakelijk om de aanvraag te kunnen toetsen aan de in het verlengde van de LOS opgestelde selectiecriteria. Met de aanvraag en projectbeschrijving als basis wordt nog meer dan voorheen concreet in de beschikking aangegeven welke resultaten behaald dienen te worden. De LAG heeft een grote rol in de monitoring van de projecten.

Rol van betaalorgaan SNN

Als het proces van besluitvorming door de LAG door het college van GS is goedgekeurd en vervolgens namens GS is beschikt via SNN, wordt zowel inhoudelijk als financieel verslag gedaan van de voortgang van het project.

Bij elk project worden vooraf meetbare doelen en effecten (mijlpalen) benoemd, die bij de afronding van een project worden gecontroleerd. Bij afrekening van het project vindt er een wettelijke administratieve toets op alle projecten door SNN plaats. Bovendien worden steekproefsgewijs de resultaten van een aantal projecten 'in het veld' gecontroleerd.

Rol van de LAG

Bij de controle van de voortgang en oplevering van projecten krijgt de LAG de komende periode een actievere rol dan in

de voorgaande periode. De LAG monitort de vorderingen van het bereiken van de doelstellingen van de LOS. Die actievare rol is niet enkel ingegeven om initiatiefnemers beter te gaan controleren, het is tevens bedoeld om de opgedane ervaringen beter te combineren met vergelijkbare initiatieven elders. Meer van elkaar leren en projecten beter met elkaar combineren maakt het effect van de LEADER-inspanningen aanmerkelijk sterker.

Om de ervaringen tijdens de uitvoering van het project alsook de projectresultaten beter ten dienste te stellen aan andere initiatiefnemers en ook om beter op de LOS-doelen te kunnen gaan sturen, zal op verzoek van de LAG de provincie Fryslân (afdeling Streekwurk) de projectvoortgang en projectresultaten actief volgen en monitoren.

Tenminste eenmaal per jaar wordt de voortgang van de processen en projecten in relatie tot de LOS doelen in de LAG geagendeerd. Op basis hiervan kan de LAG besluiten de selectiecriteria voor steunaanvragen, of de prioriteiten binnen de doelen van de LOS, aan te passen. Die aanpassingen worden opgenomen in het jaarverslag/jaarplan en (bij openstellingen) openbaar gemaakt.

Effectmeting en evaluatie

Output concreet maken

De verwachte output - de projectresultaten - van een project worden vastgelegd in de beschikking en bijgehouden door het SNN. De outcome (het effect van de resultaten) is echter lastiger te monitoren. Zeker op het thema leefbaarheid. In eerdere LEADER-periodes zijn diverse onderzoeken uitgevoerd naar het effect van de diverse leefbaarheidsprogramma's waaronder LEADER. Omdat er zoveel factoren bepalend zijn voor het verbeteren van de leefbaarheid, is het zeker op regionaal niveau praktisch onhaalbaar om juist het effect van één onderdeel (LEADER) te kunnen meten binnen de relatief korte LEADER-periode. Zover mogelijk zal in verslaglegging en evaluatie het effect van resultaten wel kwalitatief worden beschreven.

Eventueel bijstellen

In het jaarverslag/jaarplan worden de output, de projectresultaten, en zover mogelijk ook de outcome (effecten) gespiegeld aan de in de LOS gestelde doelen en actielijnen. Mochten output en outcome onvoldoende bijdragen aan de LOS-doelen, dan kan de LAG de selectie en beoordeling van projecten aanpassen of de LOS op onderdelen aanscherpen.

Bijlage 1 Hand-out

Hand-out gespreksleiders werksessies

Doel van de avond: ophalen welke initiatieven er al leven, welke kansen er nog liggen om verder te ontwikkelen en hoe beide bijdragen aan de doelen van LEADER. De doelen van LEADER zijn (grofweg) als volgt:

1. Ontwikkeling plattelandsgebieden
2. Klimaatverandering en duurzame energie
3. Efficiënt beheer van natuurlijke hulpbronnen
4. Bescherming van de biodiversiteit

We hebben iedereen van tevoren in een groep ingedeeld, op een manier waarop we hopen dat er een mooie kruisbestuiving ontstaat. Na de pauze is er in principe geen wisseling, tenzij iemand aangeeft erg graag bij een andere groep aan te willen sluiten. Fijn als er zoveel mogelijk aan aantekeningen op het blad op tafel genoteerd kan worden.

Indeling werksessie 1:

- Korte voorstelronde (alleen even naam en organisatie waarvoor ze aan tafel zitten)
 - Vraag voor deze sessie: Welke concrete projecten en initiatieven komen er boven?
- Noteer deze in de 'pizza' die op tafel ligt. Na 25 minuten sturen we ze de pauze in met de vraag om even na te denken welke kansen ze aan de hand van de eerste sessie signaleren.

Indeling werksessie 2:

- Vraag voor deze sessie: Welke projecten, initiatieven en/of kansen zijn de moeite waard om verder uit te werken? Noteer dit ook zoveel mogelijk op de pizza op tafel.
- Loopt het gesprek vast, dan kan altijd de vraag gesteld worden "wat hebben jullie (naast geld) nodig om je projecten te realiseren?" of "wat zijn kansen en uitdagingen in dit gebied waar we echt iets mee zouden moeten – en zo ja, hoe pakken we dat dan het beste gezamenlijk aan?"
- Ter afsluiting kun je aangeven dat er voor wie wil nog een borrel incl. korte terugkoppeling is. De uiteindelijke LOS wordt in juni per mail met iedereen gedeeld.

Programma van de avond:

16:45-17:20 Inloop

17:20-18:00 Start (Meije Gildemacher) + kaders LEADER (Dorrit, max 5 min, ik kom nog met een paar sheets) + interviews met initiatiefnemers (Meije)

18:05-18:30 Eerste werksessie

18:30-19:15 Pauze

19:15-19:45 Tweede werksessie

19:45 Einde, borrel/nazit voor wie wil

Toelichting blad op tafel: dit is de indeling die we in de Lokale Ontwikkel Strategie aan willen houden (biosfeer, maatschappij en economie), vandaar dat we dit nu zo voorleggen. Dit komt voort uit de SDG's. In deze afbeelding zijn de drie categorieën verder onderverdeeld.

Bijlage 2 Brede Welvaart in cijfers

Sinds 2020 meet het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hoe Nederland ervoor staat op de zeventien SDG doelen. Deze monitoring is nog in ontwikkeling en kent nog een aantal witte vlekken, deels omdat er (nog) onvoldoende gegevens voor alle indicatoren voorhanden

zijn en niet alle indicatoren zijn beschikbaar voor alle Friese gemeenten. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de beschikbare indicatoren voor de Brede Welvaart-monitor van het CBS voor de Fryske Marren en Súdwest-Fryslân.

	Jaar	Nederland	Friesland	De Fryske Marren	Súdwest-Fryslân
Biosfeer					
Groenblauwe ruimte, exclusief reguliere landbouw	2020	n.b.	4530,9	4946,2	4887,4
Emissies van fijnstof naar lucht	2018	500	200	200	n.b.
Broeikasgasemissies per inwoner	2018	n.b.	11,7	13,4	12,4
Particuliere zonne-energie	2018	300	420	450	n.b.
Kwaliteit van zwemwater binnenwateren	2020	n.b.	3	4	4
Maatschappij					
Tevredenheid met het leven	2020	84,8	87,4	84,9	85,8
Tevredenheid met vrije tijd	2020	76,4	78,6	77,2	79,7
Ervaren gezondheid	2020	79,1	80,7	82,4	81,2
Overgewicht	2020	49,4	51,0	49,6	47,9
Tevredenheid met woonomgeving	2018	83,3	85,8	n.b.	83,7
Tevredenheid met woning	2018	84,6	87,4	n.b.	90,0
Tevredenheid met reistijd van en naar het werk	2020	84,3	86,7	87,3	90,5
Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen	2020	32,2	32,9	30,7	32,4
Afstand tot basisschool	2020	0,7	0,8	0,9	0,9
Afstand tot café e.d.	2020	1,3	2,1	2,1	1,9
Vrijwilligerswerk	2020	43,8	50,6	47,4	52,5
Contact met familie, vrienden of burens	2020	71,2	71,5	69,0	71,5
Vertrouwen in instituties	2020	69,5	68,5	65,8	67,1
Vertrouwen in anderen	2020	63,0	65,9	65,2	67,4
Mediaan besteedbaar inkomen	2018	25400	24100	25500	25000
Mediaan vermogen van huishoudens	2018	39,4	45,6	86,4	70,3
Gemiddelde schuld per huishouden	2020	109800	90200	103800	98900
Geregistreerde misdrijven	2020	46	34	28	n.b.
Hoogopgeleide bevolking	2020	34,2	27,4	26,3	27,1
Economie					
Bruto binnenlands product	2020	41800	29100	n.b.	25500
Werkloosheid	2020	3,8	3,8	3,2	3,5
Arbeidsduur per week	2020	26,9	26,1	n.b.	26,8
Netto arbeidsparticipatie	2020	68,4	67,5	70,1	68,4
Bruto arbeidsparticipatie	2020	71,1	70,2	72,4	70,9

Bijlage 3 Netwerk

Netwerken in de regio	Omschrijving/doelstelling	Aansluiting bij thema
Agrarische collectieven (ANC Westergo en Sudwest)	Agrarische collectieven zetten zich in voor biodiversiteit en natuur inclusieve landbouw in algemene zin en vormen daarbij de schakel tussen de individuele agrariërs en de overheden.	2
Ambassadeursnetwerk Nationaal Landschap	Door de jaren heen is via deelname aan de cursus "ambassadeur van het landschap" een omvangrijk netwerk van recreatie ondernemers, agrariërs, ambtenaren en geïnteresseerde burgers ontstaan, die door stichting Mar en Klif via lezingen en bijeenkomsten bij elkaar wordt gebracht.	1 en 2
Bezoekerscentrum Nationaal Landschap in Oudemirdum	Onderdeel van Stichting Erfgoed, Natuur en Landschap waar via expositie en activiteiten het Nationaal Landschap centraal staat.	1 en 2
Club van Aanjagers Tsjükemar	De ondernemers en de plaatselijke belangen van Sint Nicolaasga, Oosterzee, Echten, Echtenerbrug en Delfstrahuizen, en Rohel en Vierhuis hebben de stichting Club van Aanjagers van de Tsjükemar opgericht om gezamenlijk invulling aan de plannen te geven, samen met de betrokken overheden.	1,2 en 3
Stichting Aanjagers Slotermeer	Net als rondom het Tsjükemar, heeft een groep actieve inwoners zich ook in een stichting rondom het Slotermeer verenigd. Het initiatief bevindt zich nog in een meer oriënterende fase.	1,2 en 3
De Friese boerencoöperatie Agricycling	De stichting Agricycling verdeelt de beschikbare reststromen op basis van een optimale benutting vanuit het perspectief van de bodem. Door collectief reststromen aan te trekken, te verwerken en te verdelen op basis van de behoefte van de bodem, wordt zowel het economisch als het ecologisch optimale resultaat behaald.	2
Doarpswurk	Doarpswurk helpt bestuurders van dorpsbelangen en dorpshuizen bij hun interne en externe veranderingsprocessen.	3
Dorpencoördinatoren gemeenten in de regio Zuidwest	Zowel in de Fryske Marren als Sudwest-Fryslân wordt al jaren met dorpencoördinatoren gewerkt. Zij zorgen voor afstemming met o.a. plaatselijke belangen en zijn voor dorpen vaak het eerste aanspreekpunt richting gemeenten.	3
Friese milieufederatie	Stichting Friese Milieufederatie is een koepelorganisatie van natuur- en milieurorganisaties die opkomt voor belangen van natuur en milieu in Fryslân.	1 en 2
Gebiedsagenda Súdwesthoeke	Regionale samenwerking van de overheden in de regio waarin interbestuurlijk en integraal wordt samengewerkt op belangrijkste thema's.	
Gouden Land	In het initiatief Gouden Land van de vijf Marneslenkdorpen – Arum, Kimsward, Pingjum, Witmarsum en Zurich – staan de ontwikkeling en beleving van dit waddenlandschap centraal.	1 en 2
Greidhoeke+	In het Friese kleiweidegebied zijn agrariërs en natuurorganisaties aan de slag met natuurinclusieve landbouw. De verschillende overheden faciliteren deze processen 'fan under op', via de samenwerking Greidhoeke + (grotweg het gebied tussen Sneek, Bolsward en Leeuwarden).	1 en 2
It Fryske Gea	It Fryske Gea is de provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân.	1 en 2
Landschapsbeheer Friesland	Landschapsbeheer Friesland werkt provinciebreed aan de zorg voor een zichtbaar, ecologisch en cultuurhistorisch waardevol landschap.	1 en 2
LTO-Noord, afdeling Fryske Marren, Nijefurd, Sneek/Wymbritseradiel en Wûnseradiel/Bolsward/Littenseradiel, Natuurmonumenten	Ondernemersorganisatie voor Friese boeren en tuinders, met een viertal lokale afdelingen.	2
	Stichting voor beheer en behoud van natuur, met lokale contactpersonen.	1
Netwerk Duurzame Dorpen	Netwerk Duurzame Dorpen is een landelijk netwerk van dorpen en dus ook in Fryslân die (samen) werken aan duurzame leefkwaliteit. Het netwerk wordt gefaciliteerd door stichting Doarpswurk.	3
Partoer Onderzoekers en Consultants	Onafhankelijk onderzoeksbureau	algemeen
Plaatselijke Belangen	Plaatselijke Belangen zetten zich in algemene zin in voor de leefbaarheid van dorpen. Verder stimuleert Dorpsbelangen het werk van de vele buurtverenigingen, ondermeer door een platform te zijn voor de uitwisseling van ervaringen.	3
Planbureau Fryslân	Onafhankelijk onderzoeksbureau	algemeen
Sport Fryslân Zuidwest	Organisatie ter stimulering van beweging en ondersteuning van sportverenigingen. In de regio Zuidwest is een netwerk van buurtsportcoaches actief.	3
Staatsbosbeheer Friesland	Stichting voor beheer en behoud van natuur, met lokale afdelingen/	1
Stichting Avalon Foundation	Stichting die tot doel heeft de biologische landbouwsector te versterken en projecten te ontwikkelen op snijvlak van natuur en (biologische) landbouw	2
Stichting Erfgoed, Natuur en Landschap	De stichting Erfgoed, Natuur en Landschap bestaat uit verschillende onderdelen, ieder met zijn eigen identiteit, (deel)doelstelling en sterke kanten: Bezoekerscentrum Mar & Klif, Groen Doen en Museum Joure.	1 en 2
Stichting Gaasterlân Natuerlân	Stichting die zich inzet op behoud en herstel van natuurwaarden in voormalige gemeente Gaasterland-Sleat	1 en 2
Stichting Moai Skarsterlân	Stichting die zich inzet voor natuur- en milieu in de voormalige gemeente Skarsterlân	1 en 2
Stichting Nanneviid	De Stichting Nanneviid e.o. richt zich op het opwaarderen en vervolgens handhaven van de natuur- en recreatieve waarden van het Nanneviid en omgeving.	1,2 en 3
Súdwest werkt	Samenwerkingsverband tussen overheden, bedrijven, organisaties en mensen die iets met werk willen.	algemeen
Tienskip	Tienskip is een Nederlandse organisatie die zich inzet om jongeren dichter bij lokale politiek te brengen	
VVV Waterland van Friesland	Vereniging ter promotie van recreatie en toerisme in de regio Zuidwest Friesland. Bij VVV Waterland van Friesland zijn meer dan 900 ondernemers aangesloten.	1
Werkgroep Regio Deal Zuidwest-Fryslân	Samenwerking tussen gemeenten, Wetterskip en provincie, met als doel om een succesvolle Regiodeal-aanvraag voor de Súdwesthoeke te realiseren.	1, 2 en 3
Wetterskip Fryslân	Het Friese waterschap, met lokale contactpersonen.	1 en 2

Thema's

thema 1: Een landschap om "grutsk" op te zijn.

thema 2: Een evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio

thema 3: Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip

Bijlage 4 Brief College B&W De Fryske Marren

De Fryske Marren
Postbus 101, 8500 AC Joure
Herema State 1, 8501 AA Joure
t 14 05 14
e info@defryskemarren.nl
i www.defryskemarren.nl

Provinsje Fryslân
College van Gedeputeerde Staten
De heer K.J. Zwart
Postbus 20120
8900 HM LEEUWARDEN

Joure, 30 maart 2023
Verz.: - 4. APR 2023

Zaaknummer : Z.724234
Uw kenmerk : 02037787
Beh. door : Wiepke Popkema
Bijlage(n) :

Onderwerp:
reactie op verzoek deelname EU-LEADER programma

Geacht college,

Op 17 oktober 2022 hebben wij uw brief ontvangen inzake het EU-LEADER programma. In deze brief stelt u ons een tweetal vragen:

- Ondersteunt u een op te zetten traject om te komen tot een LEADER-gebied?
- Bent u bereid om, bij een toewijzing als Leader-gebied, een financiële bijdrage te leveren aan het programma?

In een eerder stadium hebben wij al aangegeven, dat wij positief tegenover het EU-LEADER programma staan. Samen met de gemeente Súdwest-Fryslân hebben wij dit onderwerp dan ook proactief opgepakt binnen de gebiedsagenda Súdwesthoeke.

Gelet op de positieve effecten en kansen die LEADER voor ons gebied kan bieden, hebben wij besloten om in te stemmen met uw verzoek. Wij willen graag het traject, om te komen tot een LEADER-gebied, ondersteunen. Daarnaast zijn wij ook bereid om – bij toewijzing als LEADER-gebied – een financiële bijdrage te leveren.

Heeft u nog vragen? Dan kunt u contact opnemen met Wiepke Popkema via telefoonnummer 14 05 14 of via e-mail: info@defryskemarren.nl. Wilt u in uw contact met de gemeente het zaaknummer vermelden?

Met vriendelijke groet,

Burgemeester en wethouders van De Fryske Marren,

gemeentesecretaris,
Ditta Cazemier

burgemeester,
Fred Veenstra

Bijlage 5 Brief College B&W gemeente Súdwest-Fryslân

Behandeld door:
M. Huisman
Telefoonnummer: 0631771171

Provincie Fryslân
College van Gedeputeerde Staten Fryslân
T.a.v. dhr. K. Zwart
Postbus 202120
8900 HM LEEUWARDEN

Ons nummer: U23.021396

Sneek, 10 mei 2023

VERZONDEN 30 MEI 2023

Onderwerp: reactie op verzoek deelname EU Leader programma

Geachte heer Zwart,

Op 17 oktober 2022 hebben wij uw brief ontvangen inzake het EU-LEADER programma. In deze brief stelt u ons een tweetal vragen:

- Ondersteunt u een op te zetten traject om te komen tot een LEADER-gebied?
- Bent u bereid om, bij een toewijzing als Leader-gebied, een financiële bijdrage te leveren aan het programma?

In een eerder stadium hebben wij al aangegeven, dat wij positief tegenover het EU-LEADER programma staan. Samen met de gemeente De Fryske Marren hebben wij dit onderwerp dan ook proactief opgepakt binnen de gebiedsagenda Sudwesthoeke.

Gelet op de positieve effecten en kansen die LEADER voor ons gebied kan bieden, hebben wij besloten om in te stemmen met uw verzoek. Wij willen graag het traject, om te komen tot een LEADER-gebied, ondersteunen. Daarnaast zijn wij ook bereid om - bij toewijzing als LEADER-gebied - een financiële bijdrage te leveren.

Heeft u nog vragen? Dan kunt u contact opnemen met de heer Michel Huisman via telefoonnummer 06-31771171 of via e-mail: m.huisman@sudwestfryslan.nl.

Met vriendelijke groet,

het college van burgemeester en wethouders van Súdwest-Fryslân,
burgemeester, gemeentesecretaris,

mr. drs. J.A. de Vries

drs. E.K. Strijker

Gemeente Súdwest-Fryslân
Postbus 10.000
8600 HA Sneek
IBAN NL42 BNGH 0285 1494 31
KvK nr. 51791811

T 14 0515
F 0515-48 99 99
E Info@sudwestfryslan.nl
W www.sudwestfryslan.nl

Gemeenteloketten
Jongemastraat 2, Bolsward
Marktstraat 8, Sneek

Bijlage 6 Beoordelingsformulier

BEOORDELINGSFORMULIER LOS SUDWESTHOEKE

Projecttitel	
Indiener	
Bespreking in LAG (datum)	
Beoordelingsformulier van	

Samenvatting project	

Kosten en gevraagde bijdrage	Totale projectkosten:		Gevraagde bijdrage LEADER:	
	€	%	€	%
		100		

I Doelen LOS		
In welke mate draagt het project bij aan de doelstellingen van de LOS? (max. 28 punten voor dit onderdeel)		
<i>criterium</i>	<i>hulpvragen</i>	<i>Argumentatie/oordeel</i>
1. Een landschap om 'grutsk' op te zijn (SO5, SO6 en SO8)	<p>Wordt het unieke landschap dat zo kenmerkend is voor de Súdwesthoeke versterkt en behouden?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wordt duidelijk gemaakt dat het initiatief aansluit bij de fysieke kenmerken van het landschap? • Wordt "het verhaal" van het landschap duidelijk "verteld" bij dit initiatief? • Is het project voor bezoekers opengesteld? • Is er sprake van een nieuw project/aanbod? 	punten
I a Beleefbaar Nationaal Landschap		

I b Betrouwbaar erfgoed	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft het project betrekking op een cultuurhistorisch waardevol gebouw of serie gebouwen (wijk/dorpsaanzicht o.i.d.)? • Betreft het een toekomstbesteding project? 	
I c Herstel biodiversiteit en terugbrengen landschapselementen	<ul style="list-style-type: none"> • Worden kenmerkende landschapselementen behouden en/of teruggebracht? • Wordt de biodiversiteit en de kwaliteit van het landschap versterkt en hersteld? • Is er sprake van meerwaarde in relatie met nabij gelegen gebieden met landschappelijke/natuur kwaliteit? 	
		Totaal
2. Evenwichtige en toekomstbestendige agrarische regio (SO4, SO5, SO6 en SO8, CXO)	Draagt het project bij aan een duurzame en innovatieve agrarische bedrijfsvoering die volgende generatie agrariërs het noodzakelijke perspectief biedt?	
2 a Innovatie en kennisdeling op het agrarisch bedrijf	<ul style="list-style-type: none"> • Worden bedrijfsprocessen verbeterd en verduurzaamd? • Worden alternatieve, rendabele verdienmodellen ontwikkeld? • Worden er educatieve programma's met als doel de boer-burger verbinding te stimuleren ontwikkeld? 	
2 b Korte ketens	<ul style="list-style-type: none"> • Draagt het initiatief bij aan een kortere keten van voedselproductie naar consument? • Heeft het initiatief meerwaarde i.h.k.v. natuur en milieukwaliteit 	
2 c Weerbaar bodem- en watersysteem	<ul style="list-style-type: none"> • Is er sprake van transformatie van de huidige agrarische bedrijfsvoering naar een model waarbij boeren actief betrokken zijn bij het beheer van bodem, water, landschap en natuur? 	
		Totaal

3. Veerkrachtige kernen en een inclusieve mienskip (SO8)	Wordt er bijgedragen aan een duurzame leefomgeving waarin iedereen meedoet en het dorp zich als een zelfredzame, maatschappelijk ondernemer opstelt?	
3 a Het dorp als maatschappelijk ondernemer	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt de sociale inclusie, samenhang en relaties tussen mensen versterkt en aangejaagd? • Wordt vrijwilligerswerk ondersteund en leiden initiatieven tot verbinding tussen mensen onderling en tussen mensen en hun omgeving? • Wordt er bijgedragen aan het verminderen van ongelijkheid? 	
3 b Een stevige arbeidsmarkt voor jong en oud	<ul style="list-style-type: none"> • Wordt er bijgedragen aan een betere balans tussen vraag/aanbod van onderwijs en bedrijven? • Wordt er ingezet op het behoud van jongeren in de regio en het bevorderen van kansengelijkheid op de arbeidsmarkt? • Is er sprake van innovatie gericht op duurzame toekomst van kenmerkende sectoren in de regio? 	
	Totaal	

Toelichting scores "Doelen LOS"

Bij onderdeel I moet het project getoetst worden op de mate waarin het aansluit op de Lokale ontwikkelingsstrategie. In de opsomming links vindt u de vier hoofddoelen van de LOS. Per hoofddoel zijn vragen geformuleerd die houvast kunnen bieden bij het beoordelen van het ingediende project voor onderdeel I.

Voor het onderdeel I geldt een maximale score van 28 punten. Bij de totaal score moet voor dit onderdeel minimaal 14 punten behaald worden.

II LEADER-werkwijze (maximaal 20 punten voor dit onderdeel)		
<i>criteria</i>	<i>hulpvragen</i>	<i>Argumentatie/oordeel</i>
II a Bottom-up:	<ul style="list-style-type: none"> • Is het draagvlak duidelijk aangetoond (en zo mogelijk ook financieel zichtbaar gemaakt)? 	
II b. Innovatief, vernieuwend, integraliteit	<ul style="list-style-type: none"> • is het project vernieuwend/innovatief voor de regio? • In hoeverre is het project integraal van opzet, bestrijkt het meerdere (sub)doelen van de LOS? 	

II c Samenwerking	<ul style="list-style-type: none"> • Is er sprake van (nieuwe) samenwerking in het gebied en/of wordt er een netwerk opgebouwd; • Waaruit bestaat de samenwerking? (mee ontwikkelen, mee uitvoeren, mee exploiteren etc) • Worden de relevante instanties/individuen actief bij het initiatief betrokken? 	
II d Gebiedsgericht	<ul style="list-style-type: none"> • Maakt het project gebruik van of is het gericht op gebied specifieke kwaliteiten, uitdagingen, streekidentiteit? • Worden de projectresultaten uitgedragen? • Is het project overdraagbaar en is daar in het (communicatie)plan concreet aandacht aan besteed? 	
		totaal

Toelichting op het scoren de "LEADER werkwijze"

Bij onderdeel II moet het project getoetst worden op de mate waarin het aansluit op de Leader werkwijze. In de opsomming links vindt u 4 parameters (a t/m d) die van belang zijn bij het beoordelen van de in het project gevolgde Leader werkwijze. Per parameter zijn vragen geformuleerd die houvast kunnen bieden bij het beoordelen van het ingediende project voor onderdeel II.

Voor onderdeel II geldt een maximale score van 20 punten. Bij de totaal score moet voor dit onderdeel minimaal 14 punten behaald worden.

III Financiële en organisatorische haalbaarheid (maximaal 16 punten voor dit onderdeel)		
<i>criterium</i>	<i>Hulpvragen</i>	<i>Argumentatie/oordeel</i>
III a Financiële haalbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Is er sprake van een deugdelijke transparante begroting die aan regels van de subsidieverordening voldoet? • Is er een sluitend dekkingsplan, inclusief onderbouwing/toezegging cofinanciering? 	
III b Organisatorische haalbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Is er de projectleiding goed georganiseerd? • Is er een projectteam? 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Worden de verantwoordelijkheden beschreven in het projectplan? • Hoe wordt de realisatie van de projectdoelen geborgd? • Wordt het project maatschappelijk verantwoord uitgevoerd? • Is een (eenvoudig) monitoringsprogramma toegevoegd? 	
		Totaal

Toelichting op het scoren van “financiële en organisatorische haalbaarheid”

Bij onderdeel III moet getoetst worden op de mate waarin het project vanuit financieel en organisatorisch oogpunt haalbaar is. In de opsomming links vindt u 2 parameters (a en b) die van belang zijn bij het beoordelen van de haalbaarheid. Per parameter zijn vragen geformuleerd die houvast kunnen bieden bij het beoordelen van het ingediende project voor onderdeel III.

Voor het onderdeel III geldt een maximale score van 16 punten. Bij de totaalscore moet voor dit onderdeel minimaal 12 punten behaald worden.

IV Efficiency en doelmatigheid (maximaal 16 punten voor dit onderdeel)		
<i>criterium</i>	<i>Hulpvragen</i>	<i>Argumentatie/oordeel</i>
IV a Efficiency	<ul style="list-style-type: none"> • Is de balans goed tussen de investeringen, tijdsinzet en te verwachten resultaten? • Wordt er met eigen middelen of private middelen aan het project bijgedragen? 	
IV b Doelmatigheid	<ul style="list-style-type: none"> • Is er zicht op continuïteit van het project na realisatie? 	
		Totaal

Toelichting op het scoren van “Efficiëncy en doelmatigheid”

Bij onderdeel IV moet het project getoetst worden op efficiency en doelmatigheid. In de opsomming links vindt u 2 parameters (a en b) die van belang zijn bij het beoordelen van dit onderdeel. Per parameter zijn vragen geformuleerd die houvast kunnen bieden bij het beoordelen van het ingediende project voor onderdeel IV.

Voor onderdeel IV geldt een maximale score van 16 punten. Bij de totaal score moet voor dit onderdeel minimaal 10 punten behaald worden.

NB:

Het project kan op basis van de scores op de 4 onderdelen een totaal behalen van maximaal 80 punten per LAG-lid. Naast een minimale score per onderdeel geldt er bovendien een minimaal te behalen totaal score van 50 punten per LAG-lid. Het gemiddelde van alle scores van de aanwezige LAG-leden bepaald of het project al of niet subsidieabel is. Ligt de totaal gemiddelde score onder de 450 punten (9 LAG-leden x 50 = de minimale score per LAG-lid) dan wordt het project afgewezen. Het is mogelijk dat het aantal LAG-leden in de toekomst wijzigt, dit heeft dan vanzelfsprekend effect op de gemiddelde score.

*Bij de start van de nieuwe LEADER-periode, zullen we eerst met de LAG-leden proefraaien met deze scoremethodiek. Het kan zijn dat op basis van de verkregen feedback deze methodiek nog wordt aangepast.

Bronnen

- 1 [Blijven of vertrekken? Verhuisbewegingen en –motieven van hoger opgeleide Friese jongeren, Planbureau Fryslân](#)
- 2 [Woudsend, Veengebied en Gaasterland \(Fryslân Klimaatbestendig 2050+\)](#)
- 3 [Landschapsbiografie Zuidwest Fryslân](#)
- 4 [Regionale Monitor Brede Welvaart Zuidwest Fryslan, Planbureau Fryslân](#)
- 5 [Monitor Brede Welvaart en SDG's, Dimensie Later, Centraal Bureau voor de Statistiek](#)
- 6 [Landschapsbiografie Súdwesthoeke](#)
- 7 'Water en bodem sturend' betekent dat bij elke inrichtingsvraag en oplossingsrichting primair vanuit het water- en bodem-systeem beredeneerd wordt of bepaalde keuzes – ook op de langere termijn – logisch en volhoudbaar zijn ([Fryslân Klimaatbestendig 2050+](#))
- 8 [Invisor, Karakterisering en positionering gemeente SWF a.d.h.v. regionale en gemeentelijke buurtkenmerken](#)
- 9 [Toerisme in Fryslân, Planbureau Fryslân](#)
- 10 [Regioscan Zuidwest Fryslân, Planbureau Fryslân](#)
- 11 O.a.: [Interreg Missy Wetterwaarmte](#), [LIFE IP GrassBirdHabitat](#) en [LIFE IP Klimaatadaptatie](#)
- 12 [Instellingsbesluit LAG Noardwest en Noordoost Fryslân POP3-LEADER \(overheid.nl\)](#)

